

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Denisa Ryšavá

**Uherskobrodští židé a jejich kultura
na konci své éry**

Bakalářská práce

prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. 6. 2016

Denisa Ryšavá

Bibliografická citace

Uherskobrodští židé a jejich kultura na konci své éry: Bakalářská práce / Denisa Ryšavá; vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. – Praha, 2016. – 52

Anotace

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí, kde se v první, teoretické části, věnuji dějinám uherskobrodských židů a jejich životem v Uherském Brodě během první republiky. V této části se zaměřuji především na jejich život během třicátých let dvacátého století, a také na změny, které přinesl rok 1939, a kterým pak museli místní židé i ostatní obyvatelé města díky tehdejšímu režimu podstoupit. Druhá část je praktická a je zaměřena na životní příběh žida Williho Bocka, který přežil hrůzy druhé světové války v koncentračních táborech a je nám tak jedním ze svědků holocaustu.

Klíčová slova

židé, Uherský Brod, holocaust, druhá světová válka, koncentrační tábory

Abstract

Bachelor's thesis is divided into two parts when the first part is theoretical and is dedicated to the history of Uherskobrodských Jews and their lives in Uherský Brod during the First Republic. In this part I prefer to focus on their lives during the 30s of the 20th century and changes, which the year 1939 brought upon them thanks to the regime. The second part is practical and is focused on the life story of Jew Willy Block, who survived the nightmares of the Second World War in concentration camps and he is one of the witnesses of the Holocaust.

Keywords

Jews, Uherský Brod, Holocaust, Second World War, concentration camps

Počet znaků (včetně mezer): 91 314

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce panu profesoru PhDr. Zdeňku Benešovi, CSc. a všem ochotným zaměstnancům Státního okresního archivu v Uherském Hradišti a také zaměstnancům Archivu vizuální historie Malach v Praze. Velké poděkování patří také celé mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala a v neposlední řadě mému příteli Michalovi.

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Teoretická část	8
2. Židé v dějinách Uherského Brodu	8
2. 1 Příchod Židů do Uherského Brodu a jejich osídlení města	8
2. 2 Uherskobrodští Židé v 18. a 19. století	11
2. 3 Život uherskobrodských Židů během první republiky	16
2.4 Město v protektorátu	20
2. 4. 1 Persekuce místních Židů	23
2. 4. 2 Deportace Židů z Uherského Brodu	29
3. Židovské památky v Uherském Brodě	32
3. 1 Židovna.....	32
3. 2 Židovská synagoga	33
3. 2 Starý a nový židovský hřbitov	36
4. Praktická část	39
5. Životní příběh uherskobrodského Žida, pana Williho Bocka	40
5. 1 Rodinný život v Uherském Brodě	40
5. 2 Život v protektorátu před deportací do koncentračních táborů	41
5. 3 Koncentrační tábory	42
5. 4 Život po válce	47
Závěr	48
Přílohy	49
Seznam použitých zkratk	59
Seznam literatury	60
Seznam vyobrazení	62
Internetové zdroje	63

Úvod

Téma týkající se postupného omezování Židů počínaje rokem 1939 a pokračující holocaustem, mě vždy nějakým způsobem zajímalo a chtěla jsem se o této problematice dozvědět více. Jelikož pocházím z vesnice ležící ve Zlínském kraji, jenž samotné se tato problematika nedotkla, tak jsem se zaměřila na nedaleké město Uherský Brod. Z jakého důvodu právě Uherský Brod? Při procházce tímto městem jsem narazila na mnoho křesťanských i světských památek, viděla jsem zde však také několik pozitivních i negativních odkazů úzce spjatých s již neexistující židovskou komunitou. To, že je zde pamětní deska uherskobrodským obětem holocaustu umístěná na budově gymnázia, nový židovský hřbitov s obřadní síní, či část města nazývaná dokonce i tou nejmladší generací jako židovna, svědčí o nedávném životě židovské komunity.

Právě uherskobrodská židovská obec patřila v polovině 19. století k největším na Moravě. Svou samosprávu si obec udržovala až do roku 1921, kdy se připojila k městu. To, co zde Židé po staletí budovali, zničili nacisté. Veškeré omezování svobody a života místních Židů a Židů vůbec nastolil na území dnešní České republiky nacistický režim hned po okupaci dne 16. března 1939. Během let 1941 – 1943 se začali do Uherského Brodu stěhovat Židé z jeho okresu a v lednu roku 1943 dokonce Židé z okresů Uherské Hradiště, Kyjov, Hodonín a Vsetín. Uherský Brod se tak stal jedním ze strategických deportačních míst. Koncem měsíce ledna byly odtud vypraveny tři transporty směřující do židovského ghetta Terezín a poté do Osvětimi – Birkenau. Vyvraždění židovského obyvatelstva však nebylo pro židovskou obec jediným nacistickým běsněním. Ještě před touto hrůznou událostí stihli nacisté zničit židovské památky, které sloužily ke každodennímu užívání či jako památné místo. Po koci války v roce 1945 se po židovské čtvrti a jejích obyvatelích téměř slehla zem.

V Uherském Brodě nebyli jedinými oběťmi nacistického režimu pouze Židé, ale cílem mé práce je co nejvíce přiblížit právě život místní židovské komunity od jeho počátků po jeho hrůzný konec a být tak svědkem nacistického zločinu páchaného na lidech v okolí mého bydliště.

1. Teoretická část

Teoretická část se zabývá historií, vývojem a soužitím židovského obyvatelstva v Uherském Brodě během staletí. Zaměření je zde především na místní židovskou komunitu během protektorátu, její perzekuování a následně násilný odsun z města. Zmíněny jsou zde také jak už dochované či zničené židovské památky.

2. Židé v dějinách Uherského Brodu

2.1 Příchod Židů do Uherského Brodu a jejich osídlení města

První zmínky o Židech žijících v Uherském Brodě pochází z konce 15. století, tedy z roku 1470. V listině vydané koncem 17. století je zmiňován uherskobrodský Žid David, který 6. 12. 1470 vypůjčil městu 28 zlatých uherských, a tak lze právě z tohoto dokladu vyvodit to, že zde již v této době existovala židovská komunita. Důležité je zmínit to, že UB bylo město královské do 18. června 1506, kdy král Vladislav II. udělil věnovací listinu Janu z Kunovic a UB se tak stal městem poddanským. Právě Janův syn Jetřich z Kunovic přispěl ke zhoršení hospodářské situace města, protože se snažil uplatňovat své zájmy, k nimž využíval místní Židy. Židé až do roku 1620 žili na uherskobrodském předměstí a tvořili zde židovskou obec s vlastní samosprávou. Díky Jetřichovu povolení si mohli čtyři Židé z náboženské obce na předměstí koupit domy v dřívější ulici Nivnické, dnešní ulici Bratří Lužů, která byla ulicí nejrušnější a kam se soustřeďoval všechen obchod. Jednalo se o tyto Židy: Kollmann Žid čp.113, Jene Žid čp.124, Isak Bílený čp.125, Tomáš čp.126. Důvod k povolení zakoupení domů byl velmi prostý, Jetřich tím tak získal právo vyšenkovat ve městě čtyři drejlinky vína. Tím se snažil, jak bylo v té době běžné, převzít do svých rukou výrobní prostředky.¹

---

¹ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972,73

Za Jetřichova nástupce Arkleba dosáhlo město všech dosavadních práv a výsad. Jako Jetřichovi tak i Arklebovi byli Židé ve městě ku prospěchu, protože požadoval od čtyř židovských domů 80 věder vína ročně. Ve městě je tak nechal bydlet při dodržení podmínky, ostatním židům žijícím na předměstí bylo zkupování domů zakázáno. V roce 1595 povolil Arkleb skoupit dům čp.129 jistému Židovi Josefu z Ostroha.²

V UB bylo mnoho obyvatel, kteří stále nesouhlasili s tím, že se UB stal městem poddanským i přes to, že se po mnoha stránkách vyrovnávalo nedalekému městu královskému Uherskému Hradišti. Prosperita města však začala počátkem 17. století upadat a město se začalo zadlužovat. Pánům z Kunovic tzv. Kunovicům nezbyto tak nic jiného než uherskobrodské panství prodat. Novými majiteli se tak stali Kounicové, přesněji Oldřich z Kounic dne 28. 9. 1611. V tomto období zažil UB pokles, jelikož nepatřil mezi nejhlavnější a nejbohatší panství Kouniců, jak tomu bylo u Kunoviců.

Po bitvě na Bílé hoře začali místní nekatolíci konvertovat ke katolictví, jiní pak opouštět UB. Opuštěné domy si pak nárokovali Kounicové a rozprodávali je svým služebníkům, ale také i Židům. K dosavadním pěti domům zakoupených Židy v tehdejší Nivnické ulici přibýlo v této části UB dalších 33. Zakoupení právě těchto domů lze považovat za počátek samosprávy židovské obce za hradbami města UB. Během 30. let 17. století prožívalo město klidné období, které však netrvalo dlouho, a snažilo se tak ekonomicky růst. Židé na sebe začali brát městské živnosti a obchod. Z městských živností to byl vinný i pivní šenk, výnosná řemesla a dále pak skoro všechn obchod ve městě. Místní Židé tím začali těžit na spoluobyvatelích a stali se tak jedněmi z nejbohatších obyvatel města.³

Během následujících let provázelo město hned několik hrůz. V červnu roku 1642 bylo město vypáleno švédskými vojsky tak, že Lev Vilém z Kounic žádal o vydání moratoria samotného císaře, který jej však zamítnul. Pro Viléma to tak byla jedinečná příležitost k odkoupení městských majetků, které městu po požáru zbyly, jelikož samotné město nemělo dost prostředků na svou obnovu. Jedním z nejvíce prosperujících městských majetků byl městský pivovar, který se po odkoupení stal pivovarem vrchnostenským. Vilém postupoval stejným způsobem i proti Židům, kteří byli zdrojem vrchnostenských příjmů.

---

² ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 82, 83

³ tamtéž, 116

Židé však ovládali téměř všechny obchod ve městě a mohli si tak dovolit provozovat městské živnosti. Kromě zneužívání obyvatel UB vrchností, se na město valilo hned několik pohrom. Jednou z nich byl vpádů Turků – Tatarů. Dobývání města Turky skončilo roku 1664 podepsáním tzv. Varadínského míru. Po tureckých vpádech následovala další hrůza tentokrát v podobě dvou velkých požárů, které město zasáhly v letech 1667 a 1669.

Hrůzy 17. století v UB pokračovaly morem, který sem přitáhl skrze čeled' dominikánského kláštera v roce 1683 a dále se pak šířil do města. Morem se v roce 1683 v UB nakazilo a zemřelo: 238 obyvatel ve městě, 106 obyvatel na předměstí, v ulici rybářské 47 obyvatel. Židů zahynulo díky moru 438.⁴

Ani morová rána nebyla pro UB obyvatele města tou poslední. Ještě toho samého roku, v červenci 1683, vpadly do města kurucká vojska sedmihradského knížete Imricha Tőkóliho a plenily zde, co se dalo. Při Tőkóliho vpádu zemřelo 368 obyvatel města, z toho 168 křesťanů a 200 Židů. Kurucká vojska obléhala město i na počátku 18. století, kdy se město nevyhnulo ztrátám, ale nakonec se kurucům ubránilo.⁵

---

⁴ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 124

⁵ tamtéž, 126

2. 2 Uherskobrodští Židé v 18. a 19. století

Po pohromách, které přineslo 17. století, se město na počátku století 18. začalo obnovovat a rozrůstat. K barokizaci města přispěl italský architekt vrcholného baroka Domenico Martinelli, který díky své všestrannosti navrhl místní církevní i světské stavby. Za zmínku stojí stavba panského domu, návrh kostela Neposkvrněného početí Panny Marie či židovská synagoga, které se budu více věnovat v kapitole 3.2. I přes různé hrůzné události, které se dostavily během následujících let, se město během 18. století vyvíjelo jak po stránce kulturní tak hospodářské. Jak jsem zmínila, místní židovské obyvatelstvo se živilo především obchodem, a to hlavně obchodem s Uhry, kam většinou dojížděli. Živili se i řemesly nebo obchodem místním, ve kterém skupovali suché ovoce, obilí či dobytek. Židé vedli obchod s vínem, pálenkou, sklem i s tabákem, který pěstovala vrchnost na panské zahradě pod městem. Doložená je i lichva, kterou místní Židé provozovali a na kterou si již v roce 1707 stěžoval Oldřich z Kounic vrchnostenskému hejtmanu v dopise. Na druhou stranu vycházeli místní Židé velmi dobře s vrchností, protože židovští řemeslníci a obchodníci odváděli velké platy vrchnosti, se kterou pak byli zadobře. Židé nebyli nuceni vrchností k robotě, robotu museli vykonávat pouze v pilný den, ale i z toho se mohli vyplatit.

Židovské obyvatelstvo se v UB během 18. století stále rozrůstalo, což dokazuje soupis židovského obyvatelstva z roku 1745. Pro neustále zvyšující se počet židovských obyvatel byl zaveden tzv. familiantský zákon, který umožňoval sňatek pouze jednomu synovi v rodině a ten pak dědičně zase svému. Místním Židům bylo také povoleno stěhovat se do Polska, aby jejich počet postupně klesal.⁶

I přes kulturně hospodářský rozkvět zasáhly město v první polovině 18. století hned dva požáry a to v letech 1713 a 1734. Požáry v zápětí vystřídala morová rána, která na město udeřila v roce 1715. Mor si vyžádal 416 obětí, z nichž bylo 127 židů. Nakaženo, ale vyléčeno bylo 88 křesťanů a 44 židů. Ani během 18. století se městu nevyhnulo obléhání, které v roce 1741 a 1742 zapříčinil vpád Pruských vojsk na Moravu. Pruská vojska se však do města vrátila již během sedmileté války v roce 1755. O dva roky později postihlo město opět hned několik požárů. 15. dubna vzplál v místní ŽO první požár, který zničil polovinu ŽO a 37 domů v ulici Nivnické, a v ulici Široké.

---

⁶ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 164-165

Požáry se v tomto roce množily až požár z 15. září zničil celou ŽO. Právě díky katastrofám, které přineslo nové století se UB stal nově vzkvétajícím barokním městem.⁷

Počátek století 19. byl ve znamení Napoleonských válek, díky kterým město velmi strádalo. Nejvíce město zasáhlo tažení v roce 1809, kdy přes město táhla císařská vojska a brala s sebou vše, co se dalo. Následky Napoleonských válek zasáhly téměř každého ve městě, byly postiženy všechny společenské vrstvy přímo ve městě i v jeho okolí. Městští úředníci byli vypláceni ve slabé rakouské měně, přičemž stát požadoval měnu konvekční. Ani úroda nebyla ve 20. letech příliš dobrá, a tak začaly stoupat ceny obilí a ani celkovému hospodářství se nevedlo příliš dobře. Notizen krajského úřadu z roku 1834 dokládá bídu na Uherskobrodském panství. Je nutné však dodat, že bída sužovala především obyvatelstvo nižších vrstev, kterého bylo podstatně více než obyvatelstva z vrstev bohatších. Mezi městskou buržoazii patřili měšťani, německé obyvatelstvo, rodiny obchodníků, především těch židovských, a řemeslníků. V první polovině 19. pokračovaly židovské rodiny v provozu obchodu a řemesla. Místní Židé také šenkovali panskou kořalku, která se stala velmi oblíbeným nápojem a konkurovala tak výčepu piva a vína.

Germanizace se na počátku 19. století v UB příliš neprojevovala, ke změně však došlo v 50. letech. Na moravském Slovácku, tedy i v UB, začaly germanizaci podporovat a posilovat místní židovské rodiny spolu se zástupci patriciátu, uherskobrodským purkmistrem Janem Pánkem, kolem kterého se shromažďovala veškerá uherskobrodská vyšší vrstva. Revoluční rok 1848 zasáhl i UB, kde došlo ke vzniku dvou stran – frankfurtské a slovanské. Strana frankfurtská si zvolila za svého zástupce Jana Otrubu a zástupcem strany slovanské byl Jan Nárožný. Už v roce 1848 byla místní vyšší vrstva, Němci a Židé, logicky na straně frankfurtské, tedy proněmecké. Na přelomu let 1848 a 1849 došlo v Maďarsku k revoluci, kde revoluční myšlenky byly podníceny chudými lidmi. Revoluční myšlenky se dostaly i na moravské pohraničí a v UB šla všechna nenávisť právě proti židovským obyvatelům. Na stranu Židů se připojily vyšší vrstvy, protože po Židech by přišla řada na ně. Společně se ubránili proti náporům chudiny a zahnali tak její pokus o revoltu.

---

⁷ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 150

V roce 1857 dosáhla ŽO v UB největšího počtu obyvatel. Bylo zde napočítáno 1068 Židů, a stala se tak jednou z největších ŽO na Moravě. Celkově město čítalo 3080 obyvatel. Co se týče národního postavení, tak v 60. letech pokračovala německá buržoazie v ovládnutí města, kterou opět zastupovala vyšší vrstva, německé obyvatelstvo a Židé. Židé v té době pokračovali ve svém obchodu, především ve vývozu obilí, sušeného ovoce, kůže, medu a včelího vosku do Čech a Uher. Průkopníkem obrany českého jazyka a českého smýšlení se stal v roce 1861 nově zvolený starosta, který se snažil němčinu vyrovnávat s češtinou. V roce 1864 však došlo k tomu, že si venkovské obyvatelstvo UB zvolilo za starostu česky smýšlejícího Matěje Pecháčka a místní buržoazie si za starostu zvolila Němce Friedricha Radnitzkého. Buržoazní vrstva nechtěla za žádnou cenu město opět svěřit do rukou českého starosty, který jim mohl být velkou překážkou. Horní vrstvy a obchodníci považovali a viděli v německé noblesnosti, bohatství, líbivost a naopak vším, co bylo cítit českým, pohrdali a český drobný venkovský lid brali jako ten nemajetný bez jakékoliv možnosti vyjádřit se k něčemu, co by je mohlo omezit nebo i hůře ohrozit.

Ke zvolení liberálního starosty došlo až v roce 1870. Starostou byl zvolen německý měšťan Ludvík Brix. Mnoho Židů žijících v ŽO, kteří měli obchody ve městě, volili bez práva volebního, a tak napomohli k německému vítězství.⁸ Městská buržoazní menšina, tehdy už německý smýšlející, využívala po dvacet let českou většinu, která navíc prožívala vnitřní krizi a byla tak nejednotná. Během starostování Ludvíka Brix se město dostalo do velkých dluhů, které činily až několik desítek tisíc zlatých. Proti neustálému zvyšování dluhů se postavilo i několik židovských obchodníků, a tak německá strana ztrácela na podpoře. Německá nadvláda ve městě skončila s volbami v roce 1889, kde zvítězila strana česká. V roce 1890 UB čítal 3 522 Čechů, 390 Němců a 634 Židů, takže vítězství české strany bylo velké.

---

⁸ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 198

K velké slávě a radosti z vítězství byla vytvořena parafráze dnešní národní hymny:

*„Kde domov můj, kde je vlast má?
V Brodě, kde je Slovan pánem,
kde je s Němci navždy amen.
Na radnici býval Brix,
ale nyní už je nic.
Zde je naše krásné město,
Brod slovanský, domov můj!⁹“*

Průmyslová revoluce na rozdíl od obchodu, řemesla a zemědělství do UB příliš nezasahovala, její rozmach sem přišel na přelomu 19. a 20. století. V letech 1883 – 1888 byla vystavena vlárská dráha, která spojovala UB – Brno – Trienčanskou Teplou, byla to spojka s tehdejšími Uhry. Vlárská dráha tak Židům zjednodušovala obchodní spojení s Uhry. Samotné podnikání v průmyslu bylo spíše maloobchodní. Převládal zde jak už zmíněný obchod, tak i městská řemesla, která se začala rozvíjet díky vzniku různých řemeslnických spolků.¹⁰

Místní čeští obyvatelé začali zakládat průmyslové objekty a závody, především potravinářské a dřevařské, právě po vítězství české strany ve volbách roku 1889, a tak se postupně začali vymezovat z německo-židovské nadvlády. Těsně na přelomu 19. a 20. století se počet osob zaměstnaných v zemědělské a průmyslové výrobě rovnal počtu dělnictva zastupujícího moderní proletariát. Je nutné zmínit, že i někteří uherskobrodští Židé byli později průkopníky v drobnějším průmyslu, ale i přes to ovládali obchod ve městě až do roku 1939.

---

⁹ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 202

¹⁰ MAREK 1991 — Jaroslav MAREK: Dramata města: dějinami Uherského Brodu a jeho obyvatel. Uherský Brod 1991, 78

Uherskobrodská ŽO utvářela svou politickou obec do roku 1919 a ŽNO do roku 1939. V 90. letech 19. století začaly vznikat místní židovské spolky. Spolek Choreb založen v roce 1891 sloužil ke společnému pěstování židovské řeči. V roce 1892 byl založen spolek Bikurcholim, který podporoval chudší židovské obyvatelstvo. Souvěřce podporoval spolek Gemilush založen v roce 1898. Spolek Aguda, který byl založen v roce 1899, zajišťoval společenskou vzdělanost. Spolek Makkabi sloužil ke sportovní činnosti. Místní židovské ženy se soustřeďovaly do spolku Vizo.¹¹

Život ve městě, který se pomalu, ale jistě vyvíjel, narušil rok 1914 a s ním první světová válka. Během války se ve městě šířila lichva, kterou tentokrát nezprostředkovali pouze židovští obchodníci, jak je většinou známo, ale kupříkladu místní podniky jako Janáčkův pivovar či družstevní lihovar. Židům, kteří vlastnili obchody, se dařilo zásobovat erár, ale obyčejní lidé se dostávali na pokraj hladu. Především bohatí Židé během válečných let doufali v proněmecké vítězství, což také dokazuje kronika města: *„Jako všude jinde i u nás stáli bohatí Židé proti nám Čechům a tím, že upisovali velké obnosy na válečné obnosy, jen prodlužovali válku. Více než v rakouské cítění projevovali prušáctví a velkoněmectví a to mezi sebou, na ulicích, v domácnostech, obzvláště při slavnostních průvodech pořádaných při zprávách o nejistém vítězství zbraní rakouských a německých.*

Nápadně němčili v hostincích, na nádražích, v železničních vozech, všude ukazovali svou povýšenost nad námi, všude uplatňovali vliv němčiny jako by to měli za jisté, že Rakousko a Německo vyhraje, že musí vyhrátí.¹²“ Velké obavy nastaly u Židů, jakmile se během roku 1918 začali vracet vojáci z fronty do svého rodiště. Začaly se totiž rozšiřovat informace o tom, že vojákům dochází síly a munice a že český tisk píše pouze to, co musí.

Je nutné však dodat, že ne všichni uherskobrodští Židé byli proněmečtí liberálové, byli zde i Židé konzervativní, kteří se drželi svých tradic a nevěnovali politickému dění velkou pozornost. První světová válka skončila a pro obyvatele UB začal nový život v nově vzniklém Československu.

---

¹¹ KUKULKA / ZEMEK 1969 — Josef KUKULKA, Metoděj ZEMEK: Místopis Uherskobrodská. Olomouc 1969, 39

¹² Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I. Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201, 10–11

2. 3 Život uherskobrodských Židů během první republiky

Uherskobrodští obyvatelé byli plni naděje a očekávání, které se naplnilo, když přišla radostná zpráva 29. října 1918 do UB. Celé město oslavovalo novou republiku až na některé Židy, kteří tomu nemohli uvěřit a nevěděli, jak reagovat a na co se připravit. Ti prozíravější Židé odpovídali: *"Co se nám může státi? Však my jsme také Češi."*¹³ Antisemitismus se však začal projevovat v UB hned po válce. Lidé, kteří živořili v bídě, byli vyčerpaní, ale zároveň plní nenávisti a vzteku vůči lichvářům, kteří využívali nedostatku ostatních ke svému obohacení. Během války stouply ceny zboží až několikanásobně, a tak pro srovnání uvádím několik nejpotřebnějších produktů a jejich ceny.

Tabulka č. 1 ukazuje ceny zboží z let 1913 – 1914 obecně a z roku 1917 v UB.¹⁴

Zboží a jeho ceny v roce 1913 – 1914, UB	Zboží a jeho ceny v létě roku 1917, UB
Pšeničná mouka (1kg) -	pšeničná mouka (1 kg) - 14 K
Vejce (1ks) – 0,04 K	vejce (1 ks) - 1,40 K
Hovězí maso (1kg) – 1,20 K	hovězí maso (1 kg) - 18 K
Pánské boty – 10 K	mužské boty - 300 K

¹³ Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I. Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201, 15

¹⁴ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost a současnost slováckého města. Brno 1972, 213

Národní výbor v UB byl tvořen do 6. prosince 1918 předsedou, kterým se stal dr. Jan Renner a místopředsedy starostou města Hubertem Heroldem a J. Nesvadbou. Hned zpočátku působení Národního výboru se na schůzi, která se konala 31. 10., dostavili zástupci uherskobrodské ŽO s projevem: *"Náboženská obec israelská dovoluje si slavnému Národnímu výboru zřízení Československého demokratického státu srdečně blahopřáti. Israeliťské obyvatelstvo v městě i v celém politickém okresu bude vždy hleděti se spoluobčany jiného náboženství žiti v nejlepší shodě a očekává další blahovolnost. Prosíme s další oznámení tohoto vyjádření zemskému Národnímu výboru. Předsednictvo: M. H. Brammer, předseda, Johann Brief, místopředseda, dr. K. Nuvnberger, rabín Ignác Winterstein, radní."*¹⁵

Jak již bylo několikrát zmíněno, byli to právě Židé, kteří vlastnili téměř všechen obchod ve městě, ale poválečné demonstrace zastihly i majetnější nežidovské podnikatele. Rabování, loupení a demonstrace začínaly nejprve v okolních vesnicích jako Bánov, Strání a Hluk, ale zanedlouho se začali i v UB shromažďovat venkované, kteří nepřicházeli na místní trh, což byla jen záminka, nýbrž také rabovat. I přes veškeré výzvy nadále pokračovalo vybíjení oken či vitrín a rabování obchodů jak židovských tak nežidovských. Ve dnech 14. a 21. listopadu roku 1918 se všechen chudý lid a dělnictvo z okolí shromáždilo k demonstraci přímo v UB na náměstí. Velké demonstrace však byly brzy rozeznány, avšak rabování v menším stále pokračovalo.¹⁶

Místní buržoazní vrstva se začala díky narůstajícímu rabování strachovat, a tak byla ve městě posílena Národní stráž o mladé členy Sokola. Podle městské kroniky výtržníky nebyl pouze prostý lid a dělnictvo, ale také vojáci, kteří útokům a krádežím měli zabráňovat: *„Jindy zase odpoledne v listopadě srazil se lid hlavně z předměstí před obchodem Leopolda Lowiho, obchod byl plný sřížného zboží a potřeb pro selský lid, chtěl vniknout dovnitř. Majitel rychle zavřel dveře a tomu zabránil. Vojáci, kteří tu měli hlídku, nezabráňovali tomu, naopak přidávali se k lidu a vojenskou puškou bušil jeden do dveří a jiný snažil se dveře násilím otevřít."*¹⁷

¹⁵ Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I, Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201,18

¹⁶ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 222

¹⁷ Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I., Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201, 27

Mezi tím přišlo oznámení od vojenského velitelství, aby místní Národní výbor dbal na větší ochranu obyvatelstva a zabránil tak ničení a vykrádání veřejného i soukromého majetku. Na popud těchto událostí uspořádali v UB místní Židé 18. listopadu 1918 veřejnou schůzi, v jejímž programu bylo projednávání nedávných protizidovských akcí, ale také i projev oddanosti Židů novému státu: „*Řečník apeloval na přítomné české předáky, aby předně odpustili a zapomněli, čím se židé za světové války na československém lidu dopustili.*”¹⁸ Přednosta soudu František Jurek odpověděl za český lid s tím, že souhlasí s jejich návrhem, ale přidal podmínku takovou, že co slibovali, dodrží a že zde nebudou mluvit německy a nebudou své děti posílat do německých škol. Což ale místní Židé příliš nedodržovali, a tak byla svolána schůze 21. května 1919, kde se jednalo o jejich chování a vystupování na veřejnosti.

Dne 2. 6. 1919 došlo ke sloučení ŽO s městem, a tak město čítalo nově 5 000 obyvatel a přes 800 domů. Sloučení města s ŽO bylo velkou výhodou právě pro město, ve kterém došlo na základě získaného kapitálu k novým velkým výstavbám. Došlo také ke změnám v národnostním a náboženském složení. Zmizela většina populace německé národnosti, tedy i Židů, kteří se nově začali hlásit k národnosti přímo židovské či české. Šlo však pouze o gesto, protože někteří Židé se sice začali hlásit k jiným národnostem, ale nadále smýšleli německy.

Dokonce roku 1921 vyšlo v místním časopise Týden, v jeho 26. vydání ze dne 22. července, nabádání na zdejší Židy, především na ty mladistvé, aby nemluvili na veřejnosti německy, ale česky. Časopis Týden uvedl: „*Němci jsou u nás a všude za hranicemi z národního i hospodářského stanoviska protizidovského cítění a smýšlení. To však židům Československé republiky nevadí, a tak židé u nás se k nim dobrovolně a ze zvyku přidávají a německy mluví, ač čeština je jazykem státním.*”¹⁹

---

¹⁸ Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I. Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201, 31

¹⁹ tamtéž, 94

Vše se však začalo postupně během 20. let uklidňovat a samotná němčina u židovských obyvatel ustupovala, překvapivě především u mladší generace. To dokazuje hra *Modche a Rézi*, kterou sehrál 3. března 1923 spolek místní židovské mládeže *Techeleth – Zavan* v českém jazyce.²⁰ Hra napsaná českožidovským spisovatelem Vojtěchem Rakousem pojednává o židovském manželském páru Korefových a jejich soužití s ostatními obyvateli českého venkova.

Změny v národnostním a náboženském postavení v UB v letech 1910, 1921 a 1930, kdy probíhalo sčítání lidu, nám ukazují následující tabulky:

Tabulka č. 4 ukazuje celkový počet domů a obyvatel Uherského Brodu v letech 1910, 1921 a 1930.²¹

Rok	1910	1921	1930
Počet domů	796	888	1 099
Počet obyvatel	5 292	5 549	5 946

Tabulka č. 5 ukazuje národnostní složení obyvatel v Uherském Brodě v letech 1910, 1921 a 1930.²²

Rok	1910	1921	1930
Češi	4 563	4 900	5 445
Němci	624	50	42
Židé	-	499	384

²⁰ Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Uherský Brod. Kronika města I. Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201, 133

²¹ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 228

²² tamtéž, 228

Tabulka č. 6 ukazuje náboženské složení obyvatel v letech 1910, 1921 a 1930.²³

Rok	1910	1921	1930
Katolíci	4 561	3 507	4 268
Evangelíci	13	46	79
Židé	718	644	493
Československá	-	1 303	998
Bez vyznání	-	44	88

Po sloučení ŽO s městem se Židé začali více začleňovat jak do společenského, tak do politického života. Při volbách do zastupitelstva v roce 1919 se za Spojené strany židovské dostali kandidáti Ing. Karel Klein a Josef Schindler. Při volbách do zastupitelstva v roce 1924 došlo k rozdělení Spojených stran židovských na stranu Židovsko-obchodní a na stranu Židovsko-národní.

2.4 Město v protektorátu

Jakmile se nad Československem začala zatahovat předválečná mračna, pociťovali to všichni lidé, včetně uherskobrodských občanů. 30. září 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda a vznikla tak druhá republika. Reakci Broďanů na tuto zradu zaznamenal do svého deníku místní archivář a historik Vilibald Růžička slovy: „*Když vše vešlo ve známost, muži bez rozdílu věku a stran tvořili hloučky, mnohé z žen plakaly, muži nadávali. Srdce se chvěje, mozek tlačí v lebce, slova vážnou nad neštěstím, které potkalo náš národ.*“²⁴ Město v té době přijímalo uprchlíky ze severní Moravy a severních Čech, byli ubytováni v tělocvičně židovské školy a v prostorách sokolovny. Postupně se zde začali začleňovat a chopili se práce především u místních živnostníků a na silnicích. Ještě před vznikem protektorátu a protižidovské propagandy začala ve městě narůstat nenávisť vůči proněmecky zaměřeným židům. Přímo ve městě byly několikrát po nocích rozhozeny letáky namířené proti židům, kteří všechno skupují a neustále přeplácí. Židé se však bránili tím, že nejsou jedinými obchodníky ve městě.

²³ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 229

²⁴ RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 24

Dne 15. 3. 1939 obsadil Hitler území dnešní České republiky a nikdo z občanů tomu nemohl uvěřit. Brněnský rozhlas obsadili Němci a vysílali německé pochody Brnem. Do UB přijely 17. 3. 1939 kolem desáté hodiny dopolední čtyři motocykly s osmi říšskými vojáky a zamířili na městskou radnici, kde na ně čekala městská rada. Kolem dvacáté hodiny pak do města přijelo 150 německých vojínů na motocyklech a nákladních autech, začali pak hned se zabíráním několika veřejných i soukromých budov. Celé horní Mariánské náměstí jimi bylo zabráno a stalo se tak parkovištěm pro jejich motocykly, automobily i nákladní auta. Vojsko usazeno v UB se skládalo z Rakušanů a sudetských Němců, kteří převážně uměli česky. Již zmíněný historik Vilibald Růžička k tomuto dni dodal: „*Celý den sněžilo, zuřila metelice, snad už ani slunce se na to nemohlo dívat. Ale jaro přijde, přijde zase slunný den, pevně věřím.*“²⁵

Vojáci přicházeli do obchodů, kde zkupovali za nízce postavenou marku vše od potravin až po různé látky. Obchody začaly zet prázdnotou. Postupně vojáci opouštěli město se zásobami jak vojenskými, tak se zásobami zboží různého druhu. Ceny potravin se zvyšovaly, od 2. 10. 1939 byl zaveden systém potravinových lístků a lidé začali strádat. Toho Němci využili ke své propagandě, a tak se snažili pod dozorem jejich fotografií rozdávat chléb a podávat obědy a večere.²⁶

Oddíl gestapa a pořádkové policie přijel do Brodu hned s okupačním vojskem, které se usídlilo v místní sokolovně a hned během května se přesunulo do areálu věznice v nedalekém Uherském Hradišti. Ve Zlíně byl zřízen Oberlandrat, který měl za úkol udržovat veškerou kontrolu nad českými úřady. Právě pod zlínský OLR spadalo i krajské město UB. Samotná městská samospráva se více a více germanizovala. Prvního září roku 1939 přijeli do města říšské jednotky a začaly zatýkat představitele městské rady. Zatčeni a odvezeni byli: starosta Bohuslav Luža, úředník a náčelník Orla A. Hrubý, důchodní Jan Hulák, radní Vilém Staněk, odb. uč. Jan Kunderata, předseda sociálně demokratické strany, cestmistr Hanuš, N. Beck, P. Korttner, V. Herold. Při tomto zátahu zemřelo celkem 40 občanů UB. Ze jmenovaných se zpět do UB vrátili: Jan Kunderata, Hanuš a Vilém Staněk.

---

²⁵ RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 57

²⁶ tamtéž, 60

Po skončení funkčního období městského zastupitelstva 29. 5. 1941, které musel podepsat sám starosta Bohuslav Luža tehdy už vězněný v Buchenwaldu, byl novým starostou zvolen český občan Valdemar Havránek, který si své jméno poněmčil na Waldemar Hawranek. Hawranek rozšiřoval němčinu a Hitlerovu propagandu. Náměstkem byl zvolen Němec Reinhold Wend. Na okresním úřadě tak bylo zavedeno německo-české úřadování a od roku 1942 jen německé.²⁷

Němci se snažili germanizovat i přes školství, kde jim šlo o potlačení českého ducha jak v jazyce, tak v historii. Byli to však právě studenti, kteří se jako první odvážili postavit Velkoněmecké říši a doplatili na to svým životem. Právě k jejich památce byla ještě za války v UB vysazena smuteční vrba a hned po konci války byl na jejím místě postaven pomník, který zde stojí dodnes a nese nápis: „*Utrpením ke svobodě.*“²⁸

---

²⁷ ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972, 268

²⁸ RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 77

2. 4. 1 Persekuce místních Židů

Hned po okupaci začalo v protektorátu docházet k postupnému a nenápadnému omezování Židů. Norimberské zákony, tedy zákony o ochraně německé krve a cti, začaly platit v Německu od 15. září 1935 a v protektorátu od 21. 6. 1939, kdy bylo vydáno nařízení říšského protektora o židovském majetku. Úkolem a zároveň cílem těchto zákonů bylo zamezit jakémukoliv kontaktu Židů s Árijci, aby byla zachována čistota árijské rasy. Židé v protektorátu museli všechny zákony, vydaná nařízení a vyhlášky dodržovat a splňovat, protože při neuposlechnutí jim hrozila pokuta či trest v různém rozsahu podle daného porušení.

Vyhlášením vládního nařízení ze 4. 7. 1939 začal další krok v tzv. konečném řešení židovské otázky – Endlösung a to systematickým vylučováním Židů z veřejného života.

„Nařízení v §1 definovalo, kdo se pro jeho účely považuje za žida:

- a) kdo pochází od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti,*
- b) za žida se též považuje židovský míšenec pocházející od dvou úplně židovských prarodičů*
  - 1. který dne 16. září 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní jest přijat,*
  - 2. který dne 16. září 1935 byl v manželství se židem, nebo s ním po tomto datu do manželství vstoupí,*
  - 3. který pochází s manželství se židem uzavřeného po dni 17. září 1935*
  - 4. který pochází z nemanželského styku se židem a byl narozen jako nemanželský po dni 31. července 1936.²⁹“*

---

²⁹ PETRŮV 2000 — Helena PETRŮV: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941). Praha 2000,98

Dne 14. 8. 1939 bylo vydáno nařízení o vyloučení Židů z veřejného života, v UB byla vyvěšena tato vyhláška na obecní tabuli 13. 9. 1939 ve znění: „*Okresní úřad v Uherském Brodě dne 13. září 1939. Vyhláška, již upravuje styk mezi obyvatelstvem nežidovským a židovským ve veřejném životě. Na základě čl. 3 zák. o org. pol. správy ze dne 14. 7. 1927, čís. 125 Sb z. a n. vydává se pro styk mezi obyvatelstvem nežidovským a židovským v zájmu udržení veřejného pořádku a klidu a v zájmu bezpečnosti osoby a majetku toto nařízení.*³⁰“ Vyloučení z veřejného života narušilo chod všech židovských domácností, většinu z nich znemožnilo práci ve svém dosavadním zaměstnání, konání aktivit či sdílení jakýchkoliv veřejných prostor. Šlo především o zamezení styku židovského obyvatelstva s árijci, protože jakýkoliv kontakt mezi nimi byl nepřijatelný, a byl tak proti zákonu o ochraně německé krve.

V hostincích a kavárnách musel majitel nežidovského původu zajistit buď místnost určenou pouze pro Židy, a když to nebylo možné, tak měl povinnost takový podnik označit nápisem nejprve německým a poté až českým „Juden nicht zuganglich!“-„Židům nepřístupno!“. Naopak židé vlastníci takový podnik měli povinnost viditelně uvést, že se jedná o židovský podnik tedy "Judisches Unternehmen!“.

Nařízení zakazovalo židům využívání veřejných prostor jako sportovišť, biografů či divadel a o zákaz pohybu po 20. hodině. Omezený vstup pro Židy platil také pro návštěvu soukromých lázní, městských plováren či koupališť. Také jakákoliv návštěva sanatorií a léčebných zařízení byla pro Židy omezena a bylo jim tak vyhrazeno místo. Pokud to však nebylo dispozičně možné, tak byla návštěva těchto zařízení vymezena časově.

Nedaleké lázně v Luhačovicích byly častým místem letního pobytu uherskobrodských Židů. I přes vyhrazení prostoru židům se vše změnilo 8. 7. 1940, kdy přišla okresnímu úřadu v UB od Zemského úřadu v Brně zpráva o zákazu navštěvování luhačovických lázní Židy, jež znemožňují pobyt lidem, kteří se do lázní přijeli opravdu léčit: „*Z důležitého zájmu veřejného a vzhledem ke zmenšenému počtu lázeňských míst vůbec nutno učiniti opatření, aby návštěva židů v lázních Luhačovicích, polit. okres Uh. Brod, byla omezena na míru skutečně nejpotřebnější. Podle zkušeností z dřívějších roků navštěvovali židé zmíněné lázeňské místo z velké části jen za tím účelem, aby zde strávili svůj letní pobyt, nikoliv tedy z důvodů léčebných, znemožňující tak mnohdy pobyt*

---

³⁰ Okresní archiv Uherské Hradiště — Označování Židů, inventární číslo 723, 1

*osobám, hodlajícím se v Luhačovicích skutečně léčit.*³¹“ Nyní tak byl místním Židům pobyt v lázních zakázán, výjimku však tvořili ti Židé, kteří měli lékařské vysvědčení potvrzené úředním lékařem.

I ve zdravotnických zařízeních musel být upraven provoz tak, aby nedocházelo ke střetu s židovskými a nežidovskými pacienty. Jelikož měli uherskobrodští Židé své lékaře jak praktického, tak zubního, tak jim byl vyhláškou dne 9. 11. 1942 zakázán jakýkoliv styk s árijskými lékaři: „*Vzhledem k tomu, že ve městě Uh. Brodě je židovský praktický lékař a židovský zubní lékař, zakazuji na základě čl. 2 a 3. zákona o org. pol. správy ze dne 14. 7. 1927 č. 125 sb. s okamžitou platností v městě Uh. Brodě léčení židů árijskými lékaři. Zákaz se nedotýká poskytnutí první lékařské pomoci při náhlých těžkých nebo při životu nebezpečných onemocněních a to jen v tom případě, kdyby byl židovský lékař nedosažitelný.*“³² Všichni, kteří byli považováni za Židy dle vyhlášení vládního nařízení ze dne 4. 7. 1939, museli dané nařízení dodržovat spolu s jeho obnovami, ke kterým docházelo.

Včetně jiných nařízení vydal 26. ledna 1940 říšský protektor nařízení říšského protektora o vyřazování Židů z hospodářství protektorátu. Došlo k omezení židovských živnostníků natolik, že židovským řezníkům byly odebrány živnostenské listy a začal platit zákaz košerování dobytka. Židům bylo zakázáno zaměstnávat pomocnice, které byly mladší 45 let.

Hned po okupaci bylo vydáno nařízení o označování židovských obchodů a podniků nejprve německy a pak česky: „*Judisches Geschäft*“ – „*Židovský obchod*“ a „*Judisches Unternehmen*“ – „*Židovský podnik*“. Během roku 1940 došlo nejprve k uzavírání židovských obchodů s textiliemi, kůžemi a obuví, ale postupně se zákaz začal vztahovat i na ostatní maloobchody a velkoobchody, které vlastnili Židé. Dne 30. 4. 1940 bylo OLR ve Zlíně nařízeno uzavření patnácti židovských obchodů v UB, jednalo se právě o obchody s textiliemi, koženým zbožím a obuví. Dne 8. 7. 1940 dalším jedenácti, což byly obchody převážně se smíšeným zbožím.³³

³¹ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Označování Židů, inventární číslo 723, 164

³² tamtéž, 18

³³ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 205

Veškeré zrušené židovské obchody ve městě, tedy obchody mimo židovskou čtvrť, byly předány novým majitelům árijského původu. Obchody, které židé předávali árijcům, musely mít na viditelném místě čitelně napsáno „Převádí se do árijských rukou“. Židé, kterým tak byla odebrána živnost, dostávali nepatrný vyživovací příspěvek a museli se živit rukodělnými pracemi, i když to byla práce, které se většina z nich dříve vyhýbala. Dne 29. 8. 1940 bylo vydáno nařízení o nakupování židů v árijských obchodech, které bylo platné pro UB a jeho obvod. Židé směli v těchto obchodech nakupovat pouze v daných hodinách: dopoledne od 10:30 do 12:00 hod. a odpoledne od 15 do 17 hod. Obchody měly povinnost vyvěsit viditelný nápis s časem, který byl určen pouze k nákupu Židům. Toto nařízení také obsahovalo zákaz navštěvování trhů Židy před stanovenou dobou, tedy 10:30 hod.³⁴ V roce 1941 došlo k úplnému uzavření všech židovských obchodů a podniků kromě následujících: Heřman Kohn, Vilém Marz, Isidor Reich, Vilém Brunn, Arnošt Schon a hostinec Leo Smetana, což bylo jediné povolené místo ke scházení se židů.³⁵

K dalším úpravám nákupní doby pro Židy došlo dne 10. listopadu 1941 a to vyhláškou: „*Okresní úřad v Uh. Brodě nařizuje v celém svém obvodu na základě čl. 3, zákona odstavce 1 zákona ze dne 14. 7. 1927 č. 125 sb. z. a n. nákupní dobu pro židy pouze odpoledne od 15 do 17 hodin. Všichni majitelé resp. odpovědní zástupci všech obchodních podniků i prodejen výdělkových a hospodářských družstev jsou povinni umístit na význačném místě vstupu do obchodní místnosti vývěsky, obsahující nákupní doby pro židy a spolu zákaz nákupu židů mimo stanovené hodiny.*³⁶“

Dne 18. února 1942 došlo k vymezení obchodů, které směli navštěvovat Židé v okolí svého bydliště, a do ostatních obchodů jim byl vstup zakázán. Všichni majitelé daných podniků měli povinnost viditelně a čitelně u svého obchodu uvést nákupní dobu pro Židy a zákaz nákupu židů mimo stanovenou dobu. Jednalo se o tyto čtyři obchody: „*Firma Vilém Marz: od pondělí do pátku včetně 12-13 hod., 15-17 hod., v sobotu 14-16 hod, řeznictví Rudolf Koller čp.94: pondělí, úterý, čtvrtek 13-15 hod., sobota 14-16 hod., krupařství Karel Harna čp.782: od pondělí do pátku včetně 12-13 hod., 15-17*

³⁴ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 24

³⁵ tamtéž, 28

³⁶ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Označování Židů, inventární číslo 723, 178

*hod., sobota 15-17 hod., kramářství Anna Tomancová čp.105: od pondělí do soboty včetně 10-12 hod., 16-18 hod.*³⁷“

Židé tak mohli z židovských podniků využívat 5 obchodů a 1 hostinec a z árijských 4 určené obchody. Do ostatních podniků jim byl vstup zakázán.

V lednu 1941 došlo k vystěhování Židů žijících v křesťanském městě do židovské části města, tedy do ghetta, a jejich domy v křesťanském městě byly pronajaty Árijcům. Dne 31. 5. 1941 byla v UB vyvěšena vyhláška týkající se židovských domů a jejich obydlí. První bod vyhlášky obsahoval tot: „*Na základě článku 2 a 3 zákona o org. pol. správy ze dne 13. 7. 1927, čís. 125 Sb. se nařizuje pro město Uh. Brod: 1) Všechny židovské domy musí býti označeny jasným a zřetelným nápisem „Židovský dům“.*“³⁸“

Vyhláška pak dále nařizovala udržování pořádku a čistoty v domech, čistotu museli dodržovat Židé samotní a to tím, že muži měli povinnost ostříhat se do hola a hladce se oholit, ženám bylo nařízeno ostříhat se do hola v případě zjištěné nečistoty. Vyhláška jim také zakazovala zaměstnávat Árijce. Židé se museli starat a udržovat si pořádek jak u svých domů a dvorů, tak v celé židovské čtvrti. To jim pak nařizovala vyhláška ze dne 5. 6. 1941. Židé museli také vykonávat povinné veřejné práce jako například odklizení sněhu.

Bylo jim zakázáno procházet se na obou náměstích a také v nejužších ulicích města, v ulici Nivnické a Hradišťské. Nesměli navštěvovat veřejné parky a sady. Před těmito objekty byly umístěny cedule s německými nápisy „*Juden nicht zuganglich!*“, tedy „*Židům nepřístupno!*“.³⁹ Jak už jsem zde zmínila, šlo především o zamezení jakémukoliv kontaktu mezi židy a Árijci, nesměli se na ulicích zdravit ani vzájemně komunikovat.

Rok 1941 přinesl Židům další omezení týkající se omezení veřejného života a to v podobě vyhlášky o návštěvní době v holičských, kadeřnických a vlásenkářských závodech. Návštěva těchto závodů Židy nesměla přesáhnout dvě hodiny, aby tak neomezovali árijské spoluobčany. Jelikož byl však v UB větší počet Židů, tak jim byl vyhláškou ze dne 2.3 1942 přidělen holičský salon pana Jaroslava Bartoše a do jiných

³⁷ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 387

³⁸ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 29, 30, 31

³⁹ RŮŽIČKA1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 90–91

holičských salonů jim byl vstup zakázán.,, *Tento holičský závod jest přístupný pouze židům. Árijcům se přístup zakazuje.*⁴⁰“

Válka si vyžadovala mnoho peněz, což znamenalo také okrádání Židů o vklady a majetek. Uherskobrodský rodák Alois Schweiger (1858 – 1928) cestoval po světě, kde také obchodoval a z části svého výdělku založil fond Aloise Schweigera, který sloužil k humanitním účelům jak pro Židy, tak pro křesťany, zkrátka pro všechny spoluobčany UB. Nacisté se v březnu roku 1941 zmocnili fondu, jehož konto v té době jeho konto dosahovalo jedenáctimilionové částky. Celý výnos byl určen pro Zentralstelle für jüdische Auswanderung.

Včetně nařízení a vyhlášek byli Židé napadáni i místními obyvateli. Zprvu to bylo roznášení letáků zaměřených proti židům a později začalo docházet k protižidovským demonstracím, které především vedl uherskobrodský starosta Hawranek. Těchto demonstrací se však neúčastnili prostí čeští obyvatelé města, jak by se dalo předpokládat, ale především členové Hitlerjungend, což byli proněmecky a především nacisticky smýšlející mladí lidé. Demonstranti vybíjeli výlohy obchodů, okna domů, ale také okna synagogy v židovské části města. Židovské památky a objekty popsali protižidovskými nápisy. Např. na starém židovském hřbitově bylo napsáno „Tod dem Judentum!“ – „Smrt židovstvu“, na kapli nového židovského hřbitova a na synagoze „Jude Verrechne“.

Nebyly to však jen protižidovské nápisy, které byly rozesety po městě. Například v restauraci u Hanáka čp.74 byl vystaven tzv. Štvací list – Der Sturmer, za výlohou židovského Brammerova obchodu čp.130 byly aranžovány výstavy s různými protižidovskými tématy, které ve výsledku znamenaly to samé. „Hinter den Feidmachen der Juden“ tedy, že za nepřátelské mocnosti může Žid. Ve městě se začaly také objevovat nápisy zaměřené proti Němcům, které museli paradoxně odstraňovat Židé při povinných veřejných pracích.⁴¹

---

⁴⁰ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 343

⁴¹ RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 90–91

Přes veškeré omezování a okrádání Židů, zabavování a ničení jejich majetku vyšlo 5. 9. 1941 v říšském zákoníku říšské policejní nařízení o označování Židů ze dne 1. září 1941. Nařízení v § 1 stanovilo, že: „*Židům, kteří dokončili šestý rok života, jest zakázáno objevovat se na veřejnosti bez židovské hvězdy. Židovská hvězda pozůstává se z šesticípé hvězdy velikosti dlaně ze žluté látky černě vytažené s černým nápisem Žid. Jest ji nositi viditelně na levé straně prsou přišitou.*“⁴² Ničením židovských památek a posvátných míst zdaleka neskončilo jejich pronásledování, i když v roce 1942 bylo o něco mírnější. Protižidovské štvání pokračovalo v nacistických novinách nadále.

2. 4. 2 Deportace Židů z Uherského Brodu

V uherskobrodském ghettu se počátkem roku 1943 tísnilo okolo 900 Židů. Místní Židé, kteří bydleli ve městě, se do ghetta museli přestěhovat již na počátku roku 1941. Později se do ghetta museli přestěhovat Židé z celého uherskobrodského okresu i židé z Uherského Hradiště. Pro Židy platil přísný zákaz opouštění města. Ghetto se začalo díky velkému nárůstu obyvatel přepĺňovat, a tak jim byla k pobytu na čerstvém vzduchu vyhrazena ulice Vlčnovská 2km k Vlčnovu a zpět na základě vyhlášky vydané okresním úřadem 5. 8. 1941.⁴³

Počátkem ledna 1943 se UB stal jedním ze shromaždišť Židů. Toto město bylo vybráno ze strategického hlediska pro další deportace. Přijížděli sem Židé z okresů Uherský Brod, Uherské Hradiště, Kyjov, Hodonín a Vsetín. Všichni lidé byli registrovaní v místní živnostenské škole a poté nahnáni do židovského města, které bylo na pokraji svých kapacitních sil, a byli zde provizorně ubytováni, tedy kde se dalo. Při sčítání lidu z roku 1930 žilo v UB, tedy i mimo židovské město 493 židů, což ukazuje, že počet Židů a to pouze ve stísněném židovském městě byl o šestinásobek větší a tísnilo se zde tedy okolo 3000 Židů.

---

⁴² PETRŮV 2000 — Helena PETRŮV: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941). Praha 2000, 122–123

⁴³ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 25

Židé byli rozděleni do tří skupin po tisíci osobách včetně novorozenců, dětí, starých a nemocných lidí. První dvě skupiny tvořili Židé z přiřazených okresů a třetí skupinu tvořili židé z UB a jeho okolí. Po skupinách se začali shromažďovat v prostorách reálného gymnázia. Každá ze skupin zde postupně strávila tři dny a dvě noci. Zde pak byli evidováni, byla jim přiřazena čísla a museli zde odevzdat veškeré své cenné věci tedy šperky, zlato, stříbro a jiné. Odevzdali zde také svá osobní zavazadla, jejichž váha mohla dosahovat nejvýše 50 kg.⁴⁴

Každá skupina byla odvedena ozbrojenou Schutzpolizei z prostor reálného gymnázia na vlakové nádraží, kde na ně již čekal vlak směřující do Terezína. Všechny tři skupiny, které lze již nyní považovat za transporty, byly z UB vypraveny do Terezína pod danými názvy ve dnech: transport Cn – 23. 1. 1943 – 1000 osob, transport Co – 27. 1. 1943 – 1000 osob a transport Cp – 31. 1. 1943 – 834 osob.

Po příjezdu do Terezína byl každý ze zmíněných tří transportů přes noc ubytován v karanténě a druhý den vypraven do Osvětimi. Z transportu do Osvětimi byli vyjmutí staří a nemocní lidé a rodiče s novorozenci. Názvy transportů s Židy směr Terezín – Osvětim: první transport Cs – 26. 1. 1943, druhý transport Ct – 29. 1. 1943, třetí vypravený transport Cu – 1. 2. 1943. Poslední transport Cp s 834 uherskobrodskými Židy byl v Terezíně doplněn do tisíce lidmi, kteří zde byli již dříve a dostali se na seznam transportu Cu do Osvětimi.⁴⁵

Je nutné si položit otázku, jak je možné, že všichni ti lidé šli deportacím vstříc jako poslušné ovce. Vše je poměrně jednoduché, každý z transportů směřující do Birkenau byl jednou velkou lží. Nacisté pořádali v okupovaných zemích náborové akce, kde předstírali přesídlení Židů do nově vybudovaných sídlišť na východě. V zemích jako Holandsko či Maďarsko došlo dokonce k prodeji poukázek na novou půdu a majetek a tím tak lidé přišli téměř o vše. Až na místě však zjistili, že šlo o podvod, díky kterému byli vylákáni.⁴⁶

---

⁴⁴ RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962, 100–101

⁴⁵ KÁRNÝ 1995 — Miroslav KÁRNÝ: Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Díl první. Praha 1995, 1128–1170

⁴⁶ KRAUS / KULKA 1964 — Ota KRAUS / Erich KULKA: Továrna na smrt. Praha 1964, 26–27

Transport přijel do vyhlazovacího tábora Osvětim – Birkenau 1. února 1943 a v noci z 1. 2. na 2. 2. byli téměř všichni Židé zavražděni v plynových komorách. Selekcí prošlo 80 mužů a 15 žen, z nichž po šesti týdnech zůstalo na živu 40 mužů a jedna žena. Židé, kteří žili ve smíšeném manželství, tedy kde se jednalo o manžela Árijce a manželku Židovku, byli také deportováni do koncentračních táborů. Muži do koncentračního tábora v Bystřici pod Benešovem a ženy do koncentračního tábora Hagibor, kde pracovaly na výrobě válečných zbraní. Většinu z nich zachránil příchod Rudé armády.⁴⁷

Je zvláštní si uvědomit to, že lidé z prvního vypraveného transportu umírali v plynových komorách, zatímco ostatní si balili zavazadla a nevědomky šli vstříc své smrti. Židovské město osiřelo a veškerý majetek dříve patřící židům byl rozebrán a zkonfiskován.

Tabulka uvádí počet zemřelých, osvobozených a neznámých osob, které byly odvezeny z UB do Terezína:⁴⁸

Název transportu UB – Terezín	Počet zemřelých osob	Počet osvobozených osob	Osud nezjištěn
Cn – 23. 1. 1943	920	79	1
Co – 27. 1. 1943	934	65	1
Cp – 31. 1. 1943	783	54	-

Z tabulky tak vyplývá, že ze všech tří transportů nacistické vraždění nepřežilo z celku 2834 lidí 2637. Přímou do UB se vrátilo 26 Židů. Po válce tak v UB zůstaly jen 4 neúplné židovské rodiny.

⁴⁷ MATĚJÍČKOVÁ 1993 — Jana MATĚJÍČKOVÁ: Holocaust uherskobrodských Židů v letech 1939 – 1945 (diplomová práce na filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně). Brno 1993

⁴⁸ KÁRNÝ 1995 — Miroslav KÁRNÝ: Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Díl první. Praha 1995, 1128–1170

3. Židovské památky v Uherském Brodě

V podkapitolách o židovských památkách uvádím památky především ty, které byly v době okupace zničeny nacisty nebo následkem jejich působení. V UB bylo mnoho židovských památek zničeno nacistickým běsněním, ale i přes to nám některá místa dokazují nedávný život židovské komunity ve městě.

3.1 Židovna

Původní židovské sídliště tzv. Starší židovské sídliště, jak už jsem zmínila v kapitole 2.1, se nacházelo na jihovýchodní straně města za hradbami. Byla to velmi nevýhodná pozice umístění vzhledem k častým nájezdům a obléhání města protivníky. Židé zde měli svou samosprávu, ale i přes to spadali pod úřad fojta a tři přísežné úředníky. V roce 1558 dostali čtyři židé se svými rodinami a v roce 1595 pátá rodina povolení o zakoupení čtyř domů přímo ve městě, přesněji v ulici Nivnické.

Na počátku třicetileté války dostali Židé povolení od šlechty stěhovat se do domů opuštěných nekatolíky přímo ve vnitřním městě. V roce 1629 dostali Židé od Maxmiliána z Kounic povolení o zkupování jakýchkoliv domů v ulicích: Nivnická, Janecká, Ondřejkovská, Šerhovní a v ulici Za dolním kostelem.

Postupem 17. století se židovská komunita stěhovala do vnitřního města a Starší sídliště se pomalu vyprazdňovalo. Roku 1683 podlehl sídliště nájezdům Emericha Tóčkóliho, bylo zde povražděno 200 Židů, a veškeré domy byly vypáleny. To lze považovat za úplný zánik sídliště. Židům byla přímo ve městě vyhrazena jihovýchodní část, která byla také vypálena a zničena kuruci, tedy ghetto o velikosti 4,2 ha, do kterého byli stěhováni i ti, kteří bydleli ve městě již dříve. Nová židovská čtvrť ve tvaru čtyřúhelníku se postupně rozrůstala, tvořily ji pravidelné bloky a mezi nimi úzké ulice. Mezi lety 1704 a 1712 byla ve středu židovského města postavena nová barokní synagoga. Později se bývalému ghettu začalo říkat Židovna. Židovnu tvořily tyto ulice: Tkalcovská, Jichářská, Soukenická, U fronty, U špitálu, U synagogy, Hraniční a ulice Za dolním kostelem.

Stálo zde 104 domů a synagoga. Včetně obytných domů zde také stály budovy sloužící k náboženským účelům: ortodoxní modlitebna čp.880, rituální lázeň, neboli mikve čp.836, náboženská studovna a rabinát čp.855, rituální porážka čp.814, výrobní macesů čp.847, chudobinec čp.837, masné krámy čp.857 a obecní dům čp.816.⁴⁹

Právě výše zmíněné budovy nám dokazují zastoupení ortodoxních židů v obci. Ze všech budov a památek židovny se dochovalo velmi málo, židovský hřbitov, obřadní síň, dům hrobníka a škola, nyní škola křesťanská. Většina z nich byla zničena během války nacisty a opravy po válce byly nemožné. Dnes na tomto místě stojí sídliště se čtyřpodlažními byty.

3. 2 Židovská synagoga

V dnešní době synagogy u nás, včetně dvou v Praze a jedné v Brně, slouží spíše ke galerijním či muzejním účelům, avšak dříve sloužily především jako středisko náboženského ritu, ale i jako středisko politického dění v ŽO. Lze ji tedy považovat mimo náboženské účely i jako místo, kde se rozhodovalo o veřejných záležitostech ŽO. Musíme rozlišovat rozdíl mezi synagogou a modlitebnou.

Modlitebna je na rozdíl od synagogy obyčejná místnost, která slouží pouze k náboženským účelům. Modlitebny se většinou vyskytovaly v chudších ŽO, které neměly dostatek financí na stavbu synagogy. Avšak v polovině 19. století došlo k rozdělení židovské společnosti na liberální a ortodoxní, liberálním tak sloužila víceúčelová synagoga a ortodoxní využívali k náboženskému ritu modlitebny.⁵⁰

Synagogy byly většinou stavěny ve středu ŽO, nesměly však svou výškou a velikostí převažovat ostatní stavby, především křesťanské chrámy. Stavby byly navrhovány podle různých uměleckých slohů nebo také po vzoru synagog již existujících. Budovy byly většinou obdélníkového půdorysu o dvou podlažích a bez sklepení, aby se tak co nejvíce podobaly okolním domům v ŽO. Vyčnívaly tak jen svým zdobeným průčelím a velkými okny. Již ve zmíněném starém jihovýchodním sídlišti na předměstí měli Židé svou tzv. starou synagogu.

---

⁴⁹ KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010, 75–77

⁵⁰ KLENOVSKÝ 2001 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Moravy a Slezska. Brno 2001, 35

Stará synagoga byla neznámého stáří, ale podle výzkumů zde stála od konce 15. století a byla vystavena v goticko – renesančním slohu. Jednalo se o samostatně stojící vysokou budovu obdélníkového půdorysu obehnanou stejně tak vysokou zdí. Budovu tvořil klenutý hlavní sál, který byl prosvětlen několika velkými okny. Svatostánek byl podle tradice na východní straně a vstup do synagogy byl na straně západní. Jelikož však měla špatnou polohu z hlediska obrany města, byla několikrát zbořena a znovu postavena. V roce 1704 byly strženy trosky poslední stojící synagogy vystavené mimo město, kterou vypálili spolu s celým předměstím kuruci. Nová synagoga na předměstí již postavena nebyla, protože v té době se začali Židé ve velkém stěhovat z předměstí do vyhrazeného ghetta v jihovýchodní části města, která byla stejně tak vypálena kuruci v roce 1704. Výstavba nové synagogy v městské části proběhla v letech 1704 – 1712, mezi tím židům sloužila k náboženským účelům modlitebna v Nivnické ulici.

Stavba nové synagogy proběhla na základě povolení a díky finanční podpoře hraběte Maxmiliána Oldřicha z Kounic – Reitenberku přímo ve středu židovské čtvrti v Jichářské ulici čp.809. Stavbu nejspíše navrhl a vedl italský barokní architekt Domenico Martinelli podle vzoru Portugalské synagogy v Amsterdamu. Jednalo se tedy o samostatně stojící dvojpodlažní budovu s obdélníkovým půdorysem o velikosti 34, 5 x 18 m. V hlavním sále se nacházel svatostánek, který však díky parcelaci pozemků v rozrůstající se židovské čtvrti nesměřoval přímo na východ, což udávala tradice, ale byl odkloněn na sever. V synagoze byla vyhrazena oddělení zvláště pro muže a pro ženy. Muži vcházeli do synagogy hlavním západním vchodem, dále pak postupovali do předsíně a hlavního sálu. Seděli v lavicích čelem ke svatostánku a řečništi, které bylo ve středu sálu.

Pro ženy sloužily boční vchody, ve kterých se nacházely schody vedoucí na galerii. Ženy seděly na stupňovitých sedadlech umístěných ve třech stranách galerie kolmo ke svatostánku. Celá galerie a nad ní pak klenby byly nesené na úzkých litinových sloupech s korintskými hlavicemi. Klenební systém byl velmi zajímavý, protože jej tvořily nepravé klenby, které dávaly prostoru trojlodní výraz. Světlo do synagogy propouštěla vysoká okna s půlkruhovým zakončením. Exteriér tvořilo barokní zdobení, byly zde pilastry, římsy a šambrány. Na západním průčelí pak vynikal portál s hebrejským nápisem, nad ním trojúhelníkový fronton a kulaté okno.

Ve 2/2 19. století došlo k přestavbě celého vnitřního prostoru. Prostor s klenbami a sloupy byl nahrazen subtilní litinovou konstrukcí a řečniště bylo posunuto ze středu blíže ke svatostánku.⁵¹

Dnes už synagogu v UB bohužel nenajdeme, protože jako jedna z mnoha synagog podlehla nacistickému ničení. Nacisté považovali synagogy za shromaždiště židovské protinacistické propagandy, a tak prezidium ministerstva vnitra vydalo v Praze dne 6. 11. 1941 nařízení s předmětem: „*Označování židů, uzavření synagog, postup proti židomilným Čechům.*“⁵² Ve druhém bodě vyhláška spravovala o uzavření synagog toto:

*„Židovské synagogy a modlitebny neslouží již od dlouhé doby náboženským účelům, nýbrž jsou shromaždišti všech podvratných židovských živlů a ohnisky ilegální šeptané propagandy. Bylo tudíž zařízeno, aby všechny židovské synagogy a modlitebny byly uzavřeny.“*⁵³

V UB se nařízení o uzavření synagog týkalo už jen ortodoxní modlitebny, protože synagoga byla zničena 22. června 1941. Na vypálení místní židovské synagogy vzpomíná paní Brammerová takto: „*Večer kolem deváté hodiny jsme s maminkou, s níž jsme už bydlely v našem domě samy, protože tatínek byl na útěku do ciziny, slyšely, že se na ulici něco děje. V tu dobu se nesmělo vycházet, tak jsme se podívaly oknem, ukryty za záclonou jsme spatřily, jak k synagoze přijelo velké nákladní auto s nádobami nějaké tekutiny. Nevěděly jsme, co to je, došlo nám to však v okamžiku, kdy začalo všechno hořet. Byly to výpary benzínu. Samozřejmě jsme dostaly velký strach, protože jsme bydlely v těsné blízkosti budovy, že se chytí i náš dům, neboť plameny vycházející ze synagogy byly obrovské. Když už bylo zřejmé, co se děje, odvážila se většina lidí z ulice vyjít z domu a já osobně jsem viděla tehdejšího starostu Havránka, on se přidal k Němcům, jak vyskočil na okno a rozbíjel skla, aby měly plameny více kyslíku a co nejvíce zničily vnitřek. On to byl totiž jeho „hrdinský“ počín proti židům.“*⁵⁴

---

⁵¹ KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010, 78–80

⁵² Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724, 38

⁵³ Tamtéž, 38

⁵⁴ BRAMMEROVÁ — BRAMMEROVÁ: Židé v Uherském Brodě: Vzpomínka na vypálení židovské synagogy. In Brodský zpravodaj XVI – XVII, 2002, 8–9

Po vyhasnutí plamenů zůstaly jen holé zdi, které bylo také nutno zbourat. Zachránilo se pouze 5 desek s pozlacenými německými nápisy, které jsou nyní uloženy v obřadní síni nového židovského hřbitova. Po válce se uvažovalo o stavbě nové synagogy, ale díky velkému poklesu židovských obyvatel v UB a díky novému režimu k výstavbě nikdy nedošlo, ačkoliv byl vytvořen návrh poválečné synagogy brněnským architektem Ottou Eislerem. Na místě synagogy je nyní sídliště.⁵⁵

3. 2 Starý a nový židovský hřbitov

Starý židovský hřbitov o velikosti 7464 m² se rozprostíral jihozápadně pod městskými hradbami. Hřbitov sloužil k pochováání mrtvých od počátku existence židů na jihovýchodním předměstí. Celý hřbitovní prostor měl velmi nepravidelný tvar, na severu se přizpůsoboval městským hradbám a na jihu se stáčel podél příjezdové cesty k městu. Vstup na hřbitov byl na východní straně, kde obvykle stojí i márnice. Márnice stála díky rozšiřování hřbitova v nejnižším cípu hřbitova, kde byl původně vstup. Náhrobky byly uspořádány v řadách směrem od severu k jihu s nápisem směřovaným ke vchodu, tedy na východ. Náhrobky zde byly předemancipační, tedy náhrobky, jejichž stáří dosahovalo maximálně do 1/2 19. století.

Nejstarším dochovaným náhrobkem je náhrobek Evy, dcery Samuelovy z roku 1601. Většina starších náhrobků byla tesaná do pískovce, u novějších se vyskytuje žula. Co se týká typu náhrobků, tak zde byl zastoupen především kvadrátní typ. Pro novější náhrobky bylo typické zakončení půlkruhové, oválné a více zdobené. Celý areál hřbitova byl obehnan zdí, přičemž zbytky novější cihlové zdi z roku 1721 zde můžeme vidět dodnes.

Z kapacitních důvodů byl starý hřbitov nevyhovující, a tak se začalo ve 2/2 19. století uvažovat o koupi parcely pro nový hřbitov přímo ve městě. V roce 1870 darovala místní židovka Chaja Pollachová 500 fr. na odkoupení parcely pro nový hřbitov. Starý hřbitov však nadále sloužil jako pietní místo až do roku 1942, kdy se jednalo o jeho zrušení.

---

⁵⁵ KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010, 80

Dopis městské rady okresnímu úřadu zmiňuje: „*O vyvlastnění a odevzdání tohoto starého židovského hřbitova do vlastnictví obce uherskobrodské k účelům veřejným městská rada žádá a žádost svou podporuje takto: Židovský hřbitov p. č. 7128 leží ve středu města na slunném jižním svahu pod bývalými hradbami a není již přes 60 let používán jako pohřebiště a poněvadž obec židovská má na jiném místě a to naproti pivovaru Janáčkovu vybudován velký hřbitov, může tedy náboženská obec židovská určitě stávající starý hřbitov, který jak již je uvedeno není ku pohřbívání používán, postrádati.*⁵⁶“

Židovský hřbitov tak byl zrušen a postupně zlikvidován nacisty po dlouhém vyjednávání ŽO s památkovým úřadem. Nacisté měli svůj důvod pro zrušení hřbitova a to ten, že nevyužitou plochu zastaví novými rodinnými domy, byla to však jen záminka a po zrušení hřbitova k tomu nedošlo. Židé dostali povolení pro odkoupení 100 nejstarších a nejhodnotnějších náhrobních kamenů ze starého hřbitova. Tyto kameny byly přeneseny na nový hřbitov, kde jim bylo vyhrazeno místo. Všechny ostatní náhrobní kameny byly zlikvidovány a dokonce část z nich byla použita jako protitanková zábrana. I přes to všechno došlo k úplné likvidaci hřbitova v noci ze 4. na 5. dubna 1945 při bombardování vlakového nádraží, které se nacházelo a stále se nachází na jižní straně města. Při bombardování spadlo na hřbitov několik pum a vytvořily velké krátery. Dnes je zde nerovnoměrná pláň s památníkem, který zde byl nainstalován v roce 2008. Památník ve tvaru sedmiramenného svícnu nese nápis: „*Zde je pietní místo starého židovského hřbitova v Uherském Brodě, který byl založen v polovině 15. století a zničen nacisty v roce 1942.*⁵⁷“

Jediné místo nezdevastované nacisty, které je zároveň místem pietním a kulturní památkou, je nový židovský hřbitov. Nový hřbitov byl založen, jak jsem zde již zmínila, v roce 1870, kde velkou zásluhu pro vznik nového hřbitova měla paní Chaja Pollachová. Záznam o koupi parcely je na vstupní bráně do hřbitova: „*Pro klid své duše a pro svého syna Joachima Pollacha darovala paní Chaja Pollachová 500 fr. k nákupu hřbitova v roce 1870.*“⁵⁸

---

⁵⁶ Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Vyvlastnění starého židovského hřbitova v Uh. Brodě a rozdělení na stavební parcely, Inventurní číslo 721, 10

⁵⁷ KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010, 83

⁵⁸ VELAN 2002 — Libor VELAN: Židovské hřbitovy v Uherském Brodě. In: Malovaný kraj: Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka IV, 2002, 15

Při zakoupení měl pozemek tvar čtyřúhelníku a 11 000 m², dnes však připomíná tvar W a rozměry činí 7421m², protože v 60. letech 20. století došlo k odkoupení nevyužitě části pozemku městem. Poslední pohřeb se zde uskutečnil v roce 1992. Náhrobky jsou zde umístěny v pravidelných řadách ve směru od severu k jihu s nápisy k západu, tedy ke vchodu do hřbitova. Části hřbitova jsou děleny kaštanovou alejí.

Nový hřbitov čítá celkem 1085 náhrobních kamenů, přenesené náhrobky ze starého hřbitova se nachází v jeho zadní části. Mezi nejvzácnější dochované náhrobky patří ten nejstarší a pak především náhrobek váženého rabína Natana Naty Hannovera tzv. Aškenazi, který byl zabit při kuruckém vpádu v roce 1683. Většina náhrobků je poemancipačních, kameny tedy nejsou pouze z pískovce a žuly, ale je zde zastoupen i mramor. Celkové vzezření náhrobků je zdobenější a modernější, mají litinové ohrádky, keramické fotografie a mnoho symbolických prvků. Nápisy na náhrobcích jsou psány především v hebrejštině a němčině, ale u novějších z nich, především z 1/2 20. století, se vyskytují i nápisy české.⁵⁹

Součástí hřbitova byly tři budovy, tedy obřadní síň, která byla postavena v roce 1906, márnice a dům hrobníka. Ze tří zmíněných budov se dochovala obřadní síň a dům hrobníka, márnice byla v 60. letech 20. století zbourána. Budova obřadní síně nese na průčelí nad portálem hebrejský nápis, který v překladu znamená: „*A vyvedu vás z hrobů vašich, lidé můj a uvedu vás do země izraelské.*“⁶⁰ V sále síně jsou uloženy pamětní desky se 785 jmény uherskobrodských obětí holocaustu. Je zde také uloženo 5 mramorových desek pamětních – donačních se zlacenými německými nápisy. Jak už jsem zmínila v kapitole 3. 2, jedná se o jedinou dochovanou památku z místní vypálené synagogy. Dnes je zde k vidění hřbitov, obřadní síň a dům hrobníka a celý komplex je tak jediné místo, které dokazuje nedávný život židovské komunity v UB.

V UB je mnoho míst připomínajících dnes již neexistující rušné židovské město. Jak už jsem zmínila, tak z památek se dochoval nový židovský hřbitov s obřadní síní a domem nynějšího správce hřbitova. Jsou zde však i místa připomínající právě temnější stránku historie místních Židů. Jedná se především o pamětní desku, která je umístěna u vchodu do místního gymnázia, odkud bylo deportováno na 3000 Židů z UB, jeho okolí a dalších čtyř okresů. Dalším místem je již zmíněná obřadní síň u nového hřbitova a památník ve tvaru sedmiramenného svícnu v místech hřbitova starého.

⁵⁹ VELAN 2002 — Libor VELAN: Židovské hřbitovy v Uherském Brodě. In: Malovaný kraj: Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka IV, 2002, 15

⁶⁰ KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010, 84

4. Praktická část

Praktická část je zaměřena na život očitého svědka holocaustu a na jeho negativní, ale i pozitivní prožitky z tohoto období. Lidová vyprávění, která probíhala celá staletí, bychom mohli považovat za sdělování zážitků či předávání zkušeností a tradic. Orální historie jako metoda však vznikla po druhé světové válce, tedy po roce 1945. Téma týkající se holocaustu bylo v té době stále čerstvé, a tak se o tom veřejně ani laicky příliš nemluvalo. Lidi více zajímala otázka pachatelů a jejich motivů. Orální historie jako taková nemá za úkol popsat určitý historický proces, ale dává důraz právě na jedincův prožitek určité události a následně pak jeho individuální chápání. Většinou se jedná o skupiny jedinců z určitého důvodu vymezených ze společnosti. Právě pro výzkum holocaustu či šoa je metoda orální historie výborným pomocníkem, protože každý člověk, který přežil stejnou hrůzu, má ve výsledku vnější i vnitřní prožitky úplně odlišné od ostatních a tak lze na určitou událost nahlížet z více úhlů pohledů.

Pro pochopení celkových souvislostí a propojení děje se doporučuje kombinovat svědectví přímých účastníků s více prameny. Je také důležité si uvědomit, že zde právě ti lidé, kteří přežili holocaust či jiné události, o kterých by měl svět vědět, tady nebudou věčně a tak je nutné s takovými lidmi vést rozhovor na úrovni, aby jejich svědectví sloužilo i dalším generacím. Proto také začaly vznikat archivy tzv. vizuální historie, ve kterých jsou takové rozhovory nahrávány na video záznam. Prvním takovým archivem a zároveň archivem s největší sbírkou vizuálních rozhovorů je Archiv vizuální historie Nadace šoa Univerzity Jižní Kalifornie v roce 1994. Ve své práci jsem však použila rozhovor, který je uchován v Centru vizuální historie Malach v Praze a je natočen v českém jazyce.⁶¹

---

⁶¹ FRANKL / JENEŠOVSKÁ 2013 — Michal FRANKL / Julie JENEŠOVSKÁ: Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století. Praha 2013, 12–18

5. Životní příběh uherskobrodského Žida, pana Williho Bocka

V následujících čtyřech podkapitolách popisuji životní příběh uherskobrodského rodáka, pana Willyho Bocka. Příběh je zaměřen především na vzpomínky z období druhé světové války. Jelikož jsem však rozhovor nevedla osobně, ale využila jsem již výše zmíněné audiovizuální nahrávky, tak je celý příběh psán v er – formě.

5.1 Rodinný život v Uherském Brodě

Pan Willy Bock se narodil v UB 9. března 1921 do židovské rodiny. Oba rodiče pocházeli z židovských ortodoxních rodin obchodníků a sňatek zde proběhl na základě tzv. šiduch. Jeho otec byl tedy také vystudovaným obchodníkem, ale ve 20. letech si v UB založil ovocný mlýn. Ve mlýně se sušilo ovoce, které se pak dále drtilo a prodávalo jako produkt zvaný pracharanda. Do počátku 30. let byl mlýn tohoto druhu jediným v okrese. Byl však uzavřen nacisty už v roce 1939. Maminka pocházela z Vídně, nikdy se nenaučila pořádně česky, a jak bylo tehdy zvykem, byla ženou v domácnosti. Jak už jsem zmínila, oba rodiče pocházeli z ortodoxních rodin, ale právě díky mamince se dodržovala náboženská pravidla jako například zachování košer stravy. Willy měl dvě sestry, starší Zitu, která se narodila v roce 1914, a mladší Lily narozenou v roce 1923, se kterou si věkově více rozuměl.

Rodina nebydlela v židovské části města, ale v jedné z nejhlavnějších ulic, tedy v ulici Nivnické v domě z počátku 20. století. Zajímavostí domu bylo, že byl ve sklepe objeven pramen, který podle židovské tradice a ritu mohl sloužit ke košerování předmětů, především nádobí.

Navštěvoval českou obecnou školu v UB od roku 1927 a v roce 1932 začal studovat na gymnáziu, kterého však zanechal po dvou letech díky svému nezájmu o studium. Další dva roky studoval na místní měšťanské škole a hned poté byl přijat do firmy Tomáše Bati ve Zlíně. Přes týden pracoval jako dělník v továrně a o víkend se vzdělával ve firmou založené škole. I přes své zapálení do práce a do sportu, který také firma podporovala, byl 9. 3. 1939 jako Žid propuštěn.

5. 2 Život v protektorátu před deportací do koncentračních táborů

Po propuštění z firmy Baťa v roce 1939 začal pracovat taktéž u obuvnické firmy bratří Reichsfeldů „Standart“ ve Veselí nad Moravou. Pracoval zde pouze rok, protože v roce 1940 došlo ke konfiskaci firmy. Během roku 1940 začal spolu s rodinou chodit na přidělené práce. Tatínek byl velmi dobře technicky zdatný, a tak k přidělené práci navíc opravoval židům psací stroje, avšak do té doby, než došlo k jejich zabavení.

V roce 1941 se pan Willy Bock přeškoloval na zemědělce na německy vedeném velkostatku v Koryčanech, kde šlo především o rutinní práci na statku a na poli v podobě plečkování. Během roku se přesunul na nedalekou Stupavu, kde pracoval na pile se dvěma kamarády v pracovní komuně mladých Židů z UB, Kyjova a okolí. Domů se vrátil na přelomu roku 1941 – 1942, kde opět začal pracovat na povinně přidělených pracích, šlo především o práce na silnicích či odklizení sněhu. Obě sestry žily v té době také v UB, vyučily se švadlenami a dělaly krejčovské práce, rodina se snažila uživit, jak se dalo.

Jeden z prvních případů odvedení uherskobrodských Židů se odehrál po zveřejnění vyhlášky o zákazu vycházení Židů po 20. hodině ze dne 14. 9. 1939 v židovské čtvrti. Jednalo se o Willyho sestřenici, která neuposlechla nařízení a jelikož jela kolem náhodná hlídka gestapa, tak ji spolu se dvěma mladými muži odvezli na stanici do Uherského Hradiště a poté do Osvětimi – Birkenau. Nikdo však podle pana Willyho neměl tušení co se děje a proč jsou vůči Židům zavedena taková opatření: *„Já myslím, že moje maminka byla velmi progresivní, v roce 1939 otevřela Velká Británie hranice, mohlo se po dobu tří týdnů dostat do Británie. Maminka nás chtěla všechny tři sbalit, abychom do té Anglie odjeli. Můj otec byl bohužel krátkozraký a na celou situaci řekl s humorem, že se ta polévka nejí tak horká jak se vaří.“*

Jak už jsem uvedla v kapitole 2. 3, byli do židovského ghetta v UB koncem roku 1942 koncentrováni Židé z celého Uherskobrodsko. Přistěhovaní Židé byli ubytováni u místních Židů, i u Bocků byla ubytovaná rodina lékaře z Uherského Hradiště. Jakmile byli do UB shromážděni i Židé z okolních okresů, dostala ŽNO příkaz o koncentrování osob uvedených na přiděleném seznamu se svými padesáti – kilogramovými zavazadly do prostor gymnázia.

Všichni dostali svá registrační čísla a odebrali se pod dozorem policie k vlaku, kterým nebyl tzv. „dobyččák“, ale jednalo se o obyčejný vlak. Lidem nastupujícím do vlaku nepřišlo nic zvláštní, protože jim vysvětlili, že jedou do pracovních táborů, kde budou vykonávat různé druhy práce, jako tomu bylo doposud. Pan Willy o přidělených číslech řekl: *„To byla jen taková formalita, která byla k ničemu, to oni dělali jen tak, aby se myslelo, že oni opravdu s námi počítají a že jsme přiděleni, ačkoliv jsme odděleni do zničujícího lágru, ze kterého se dalo velmi těžko utéct.“*

5. 3 Koncentrační tábory

Pan Willy Bock byl se svou celou rodinou přidělen do posledního brodského transportu Cp, který odjel do Terezína 31. 1. 1943. Po příjezdu do Terezína byli „ubytováni“ v podzemních celách, kde strávili dva dny a jednu noc. Byli tak odděleni od ostatních Židů žijících v terezínském ghettu, protože je čekal další brzký transport a to do Osvětimi – Birkenau. V Terezíně však zůstali ti lidé, kterým bylo nad 60. let a rodiče s novorozenci. Ostatní lidé byli vypraveni v noci z 1. 2. na 2. 2. osobním vlakem s kupé, kde mohli mít i svá zavazadla, do Birkenau. Do Birkenau transport dorazil navečer dne 2. 2. 1943 a hned po příjezdu k rampě Osvětimi I, jak bylo zvykem do června roku 1944, proběhla zde pod dozorem stráží SS selekce. Vězňové tzv. oddílu Kanada měli za úkol odebrat všem co nejrychleji všechna zavazadla. Selekce spočívala v „třídění“ lidí na práce schopné a neschopné, i když většinou vše záviselo na člověku, který selekci vedl a na seskupení mnoha náhod.

Do plynových komor byly vybírány děti mladší 16 let, jejich matky, které se od nich nechtěly odtrhnout, starší 30 let a nemocní. Oba rodiče byli vybráni na stranu smrti, spolu s nimi i Willyho mladší sestra, protože se nachladila cestou do tábora. Starší sestra s Willym šli na stranu života. Na příjezd do Osvětimi vzpomíná pan Willy takto: *„K tomuto bych chtěl podotknout, jak to bylo neuvěřitelné. Ti lidi, kteří tam už byli jako vězni, nám vykládali: „Vidiš, tam jdou komínem všichni, i ty odtud tak vyjdeš.“ Celého půl roku jsem tomu nevěřil, jelikož ten lágr byl trochu vedle. Ten nasládlý kouř jsem však cítil.“*

Z celého třetího uherskobrodského transportu do Birkenau, který po přidělení několika terezínských Židů čítal 1000 osob, bylo při selekci vybráno 80 mužů a 15 žen. Po selekci je nahnali do velké umývárny, kde se museli „očistit“ pod studenou sprchou. Je nutné si uvědomit, že byl studený únor a právě po této „očistě“ dostalo mnoho lidí po několika dnech zápal plic. Na druhý den začali vězně tetovat, tato skupina vězňů dostala číslo 99 000. Pro selektovaný transport Cu byla vytetována čísla 99 646 – 99 791. Identifikační číslo pana Willyho bylo 99655.

Tábor určený pro vězně byl rozdělen do tří úseků řazených za sebou, které ve svém celku tvořily obdélník 2 km dlouhý a 1 km široký. Tyto úseky měly své označení: BI, BII a BIII. Úseky se pak dělily na další sekce s určitou funkcí. Na západní straně od obdélníku se nacházel tábor BIIg, tedy desinfekční stanice, krematoria a čistící stanice. Budovy pro příslušníky SS byly na východní straně od obdélníku. Věžňové byli ubytováni ve dřevěných nebo zděných barácích, kterých bylo ovšem méně. Pan Willy byl ubytován 6 týdnů ve dřevěném bloku 19 tábora BIIe. Hned po jejich odchodu začali do bloku 19 přivážet cikány i z Čech a dokonce i z UB. Při vstupu do baráku byl po levé straně pokoj pro Blokalteste a po pravé straně písárna. V baráku bylo „ubytováno“ 400 až 500 vězňů, kteří spali na třípatrových palandách. Celý prostor byl rozdělen topným kanálem s dvěma komíny po stranách, kde se věžňové ohřívali, pokud nebyli zrovna šikanováni. V každém baráku byly nápisy, které měly povzbuzovat vězně, například: *„Važ si svých představených!“* či *„S kloboukem v ruce projdeš celým světem – proto v bloku čapku dolů!“*

Věžňové byli oblečení do pruhovaných obleků a na hlavě nosili vězeňské čepice. Na nohou měli dřeváky, které dřely nohy a byly tak těžké, že se v nich špatně chodilo. Pan Willi o obuvi v táboře řekl: *„Venku bylo velké bláto, při appelech se mnohdy běhalo dokolečka a kdo ztratil boty, tak byl odsouzen k smrti stejně jako doktor Beck z Brodu.“*

Co se týká jídla v táboře, tak ráno věžňové dostávali čaj či kávu a v poledne polévku a 20 dkg chleba s margarínem. Voda se v táboře pít nedala. Veškeré jídlo se fasovalo na baráku, kde dostávali misky, ale lžičky si museli zorganizovat. Zorganizovat znamenalo ukrást anebo vyměnit za kousek chleba: *„Kamarád kamarádovi nic neukradl, ale když jsme uviděli něco zapomenutého, tak se kradlo, protože každý se snažil udržet na živu.“*

Jednou za týden vězňové dostávali tzv. Zulage, což byl kousek masného výrobku. Byl zde také velký boj o špačky od cigaret. Někdo za ně byl schopen dát poslední kousek chleba a někdo, třeba jako pan Willy, je prodal právě za chleba dál: „*Každý se snažil využít to, co mohl, na to nebyly zákony.*“ Z vězňů se tak díky nedostatku jídla stávali tzv. Muzzelmani.

Ráno před odchodem do práce a večer při příchodu museli vězňové nastoupit na tzv. apel, kde byli podle svých čísel počítáni. Mnohdy stáli vězňové na apelu několik hodin, jelikož počty neseděly. V táboře plnili různé pracovní úkoly, které jak uvedl pan Willy, lze nazvat jako sport: „*Jeden z úkolů bylo nosit písek v cípu vězeňského kabátu do kilometr vzdáleného bloku a zase nazpátek. Chtěli tím zasypávat bláto, když to moc nepomáhalo.*“

V táboře probíhaly i tzv. selekce, při kterých se museli vězňové svléct donaha a pochodovat či běhat před lékaři a vybírali, zda jsou ještě práce schopní. Právě po šesti týdnech proběhla na bloku 19 další ze selekcí. Hubení, vyčerpaní a nemocní muži byli vybráni na smrt plynem a ti zdatnější, především mladí muži, byli přesunuti do tábora Auschwitz I. A tak se pan Willy dostal z jednoho z nejhorších vyhlazovacích táborů do tábora především pracovního. Většinou se celých 13 dní pracovalo a jedna neděle byla volná. Volná neděle byla určena k výměně oblečení, obuvi a k holení hlav.

První z přidělených prací v Auschwitz I byla práce na Bahnhof, tedy na nádraží a šlo o vykládání řepy ke krmení dobytka z nákladních vagonů. Poté pan Willy dostal práci v Gartengestaltungbeileitung což byla zahrada s vysazenou zeleninou pro SS. Jednoho dne si pan Willy natrhal ředkvičky ze zahrady do své misky a při maširování mu jedna z nich vypadla na zem. Byl chycen a zfackován. Na blok mu pak přišlo oznámení, že po tři dny bude vykonávat trestnou práci. Jeho přidělená trestná práce spočívala v řezání a sekání dřeva pro SS a takto na práci vzpomíná: „*SSák tam stál a nenechal nikoho odpočinout, protože když někdo zastavil, tak dostal kopanec, nebo jej začali mlátit. Dalším trestem bylo koulení na břichu spolu s bičováním celých 250 metrů po areálu.*“

Další prací byla práce na Straßenbau, nebo li práce na silničních stavbách. Byly zde práce více i méně fyzicky náročné a pan Willy se snažil překonávat vše, co se dalo. Nakonec však skončil v místní nemocnici, protože dostal průjem z vyčerpání. Potkal se zde s ošetřovatelem, kterého znal, a tak byl po čtyřech dnech propuštěn, protože mohlo dojít k selekci. Pan Willy byl velmi hubený, ale i přes to mu jeho známý dal živočišné uhlí a kartu zdraví.

Po šesti měsících byl přemístěn na Bunu, kde pracoval až do 18. 1. 1945. Buna neboli Auschwitz III – Monowitz byla elektrárna s továrnou nedaleko vesnice Monowice. Zde nejprve dělal zámečníka u menšího komanda, ale později byl přesunut do komanda, které čítalo asi 160 vězňů. Komanda byla různě velká podle toho, jakou práci vykonávala.

Pan Willy zažil při pobytu na Buně několik příhod: *„Dostal jsem tam tři krásné balíčky velmi vzácné pro tamější poměry. Byla tam čokoláda, sardinky a cukr. Pro lágr velmi vzácné věci.“* Balíček mu přišel z ciziny. Vězňům nežidovského původu balíčky posílala rodina, ale on jak Žid neměl nikoho, kdo by mu je mohl poslat, a taky se to nikdy nedozvěděl. Kapo mu pak přidělil skříňku tzv. Tagesraum, která byla hlídaná, aby dostal něco na oplátku z balíčku. O všem se dozvěděl i tzv. Blockalteste Rakas, který i přes to, že byl balíček odeslán přes červený kříž, mu jej zabavil. Tzv. Lageralteste neměl Rakase rád, tak mu za to zařídil na tři dny tzv. Hausarrest, neboli domácí vězení. *„Celá ta situace byl v Buně velkou senzací, ale já jsem nechtěl, bylo to proti mé vůli, protože jsem věděl o následcích.“* Český vězeň, Lagerschieber z Plzně se dozvěděl o této události a dostal pana Willyho do jiného komanda, čímž mu dozajista zachránil život.

Celou dobu pak pracoval na Kraftwerku, tedy v elektrárně, velmi blízko českých civilních dělníků se kterými bylo zakázáno komunikovat. Jedním z nich byl také Václav Burget, se kterým se setkal při práci na Stupavě. Jelikož měli dělníci svá jídla z domu, tak vězňům nechávali za svými tzv. pracovními búdami táborové polévky. Bylo to však velmi nebezpečné, protože kdyby byli vězňové při takové akci přistiženi, byli by považováni za utečence a ve většině odsouzeni.

Každých 14 dní postavili na apelplatz tři šibenice, na které pak věšeli vězně z různých a mnohdy i malicherných důvodů: *„Viděl jsem tam jednoho patnáctiletého kluka, který při náletu ke konci roku 1944 vešel do bunkru, kde měli nacisté své dřevěné boudy s papíry a dokumenty. Chlapec zde však vzal jen dva krajíčky chleba a chytili ho. Ten chlapec křičel, to nezapomenu nikdy: „Já chci žít! Já chci žít!“ , a takové lidi tam věšeli.“*

Co se týká útěků z Buny, tak pan Willy vzpomíná na útek polského Žida Heima: „*Rozhodl se, že uteče a jako parťáky si vzal šéfa z kuchyně a ještě jednoho kápa. Všechny finance měl on jako Žid, všem třem se podařilo utéct, ale asi za dva měsíce chytili ty dva a polského Žida ne. Řekli, že o něm neví a dostali fluchtpunkt. Jeden z nich pak v noci začal fantazírovat. Žida zabili, ukradli mu zlato, které prochlástali za cenu života, a tak je chytili. Byli pověšeni.*“

Jakmile se na konci roku 1944 začala přibližovat rudá armáda, tak se tyto zprávy roznesly díky civilistům i mezi vězně a atmosféra byla o něco veselejší. Na začátku ledna roku 1945 se o tom běžně mluvilo, protože výbuchy děl byly slyšet na dálku a bylo tak jasné, že se fronta blíží.

Potom přišel 17. leden a vězňům bylo sděleno, ať se připraví k transportu, protože je tábor evakuován. Ještě ten večer dostali vězni polévku s kouskem chleba a ráno se vydali na cestu dlouhou přibližně 40 kilometrů. Celý transport během cesty přespával venku ve velké zimě a ve sněhu. Po čtyřech dnech přišla skupina vězňů na smluvené místo, kde je naložili do otevřených vagonů a vezli je přes Ostravu, Přerov, Plzeň až do Buchenwaldu.

Celou zemi přešli v otevřených vagoncích: „*My jsme jeli v těch otevřených vagoncích a to nezapomenu, jak jsme jeli přes Plzeň, podjížděli jsme nějaký viadukt. Nahoře byla silnice a tam stál nějaký sedlák s vozem. Měl plný vůz pytlů a začal z nich na vagony sypat jablka. V zimě jablka, to byla v Čechách jistě velmi drahá věc. To bylo nádherné gesto, které jsem tehdy viděl v Čechách a myslím, že ten kdo byl v tom transportu do Buchenwaldu, ten si to velmi jistě dobře pamatuje.*“

V Buchenwaldu je pak znovu očíslovali, protože osvětímské čísla se tam vůbec nepoužívala. Byli zde dva týdny, a když se začal tábor přepřehňovat dalšími příjíždějícími a příchozími vězni, tak se dali na pochod. Při pochodu už s nimi nepochodovaly jednotky SS, ale věkově starší lidé nebo velmi mladí kluci, kteří byli nebezpeční, protože byli vychováni jako německá mašinerie. Ti, kteří zůstávali pozadu nebo odskočili z řady, byli zastřeleni. Po několika dnech přišla skupina asi 1000 vězňů na louku poblíž Eisenbergu, kde byli obstoupeni vojáky. Hned na druhý den ráno se probudili a zjistili, že jsou zde sami. Na tomto místě byli osvobozeni americkou armádou, která je provizorně ubytovala přímo v Eisenbergu ve vojenském lágru. Někteří lidé se zde vloupali do skladu se zásobami jídla, přejedli se a zemřeli. Pan Willy však čekal až na oficiálně přidělené jídlo.

Po deseti dnech je na nákladních autech transportovali dále. Postupně se s kamarádem Ferdou dostali až do UB: „*Jel jsem až do Uherského Brodu abych jaksi zjistil, jestli snad se někdo nevrátil, ale po tom co jsem věděl, co jsem slyšel a viděl za ta léta tam v Birkenau, V Aschwitzu a na Buně, jsem věděl, že ty možnosti jsou velmi malé, snad Zita, že se mohla vrátit, ale bohužel k tomu nepřišlo.*“ V UB je velmi hezky přivítali, dali jim kapesné a ubytovali je. Nábytek si rozebrali po Němcích, kteří utekli, a provizorní pokoj si zařídil v jednom z pokojů v bývalém domě rodičů, kde už bydlela jiná rodina.

5. 4 Život po válce

Pan Willy však v rodném domě dlouho bydlet nemohl: „*Dnes už je to jinačí, mám ty sentimenty k tomu rodnému městu samozřejmě a rád tam dneska jezdím, ale tehdy jsem nebyl ve stavu tento můj dům, tento byt, nebo tento pokoj používat.*“

Kamarád Ferda Babiš Willyho ubytoval u jeho rodiny v Přerově, kde jeho maminka byla Židovka a tatínek křesťan. Bydlel zde od května roku 1945 jako jejich vlastní syn a paní Babišová mu byla druhou matkou. Willymu byla uznána Baťova škola, kterou díky režimu nemohl dokončit. Celá rodina se během roku 1945 přestěhovala do Liberce, kde si založili rodinnou hospodu. Willy jim se vším vypomáhal až do února roku 1949. Rozesílal žádosti o azyl téměř po celém světě, kde měl rodinné příslušníky a dobré známé. Bratranec z Chile mu doporučil Izrael. Transport do Izraele mu přes všechna vyřizování vyšel začátkem června roku 1949. Pan Willy Bock žil v Tel Avivu Jaffa do roku 1967, kdy se vrátil zpět do Československa.

Závěr

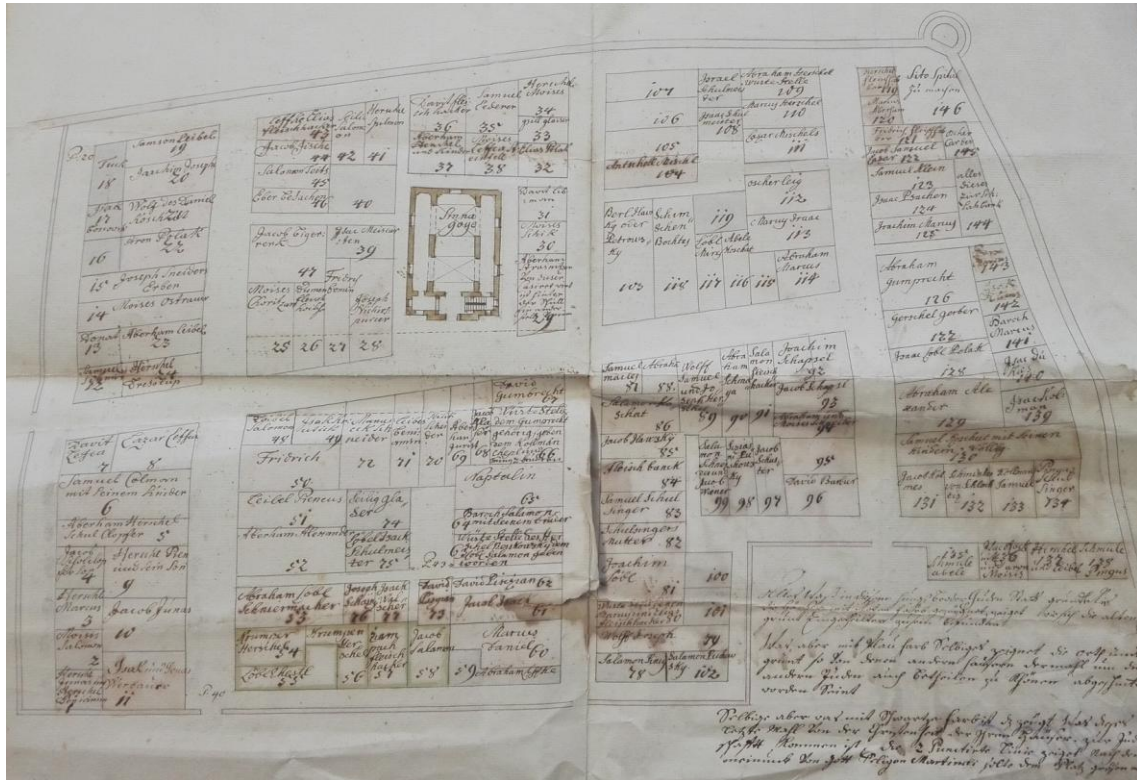
V rámci své bakalářské práce jsem se pokusila shrnout historii uherskobrodských Židů se zaměřením především na období protektorátu. Překvapilo mě soužití místních Židů, Němců a českých občanů během první republiky, které se pak vyvíjelo do osudného roku 1939 a následně i po něm. Je zde jasně vidět, že lidi stejného původu, rasy či národa nelze generalizovat, protože každý člověk je svým způsobem originální jedinec.

Při práci jsem se dozvěděla, čím si místní Židé během okupace museli projít a jaký to mělo na ně a na celé židovské město dopad. Téměř všichni Židé, kteří měli za shromaždiště určené město Uherský Brod, bezmocně zahynuli v plynových komorách vyhlazovacího tábora Auschwitz – Birkenau hned po příjezdu. Z celkového počtu 2834 deportovaných Židů z Uherského Brodu, se konce druhé světové války dožilo pouhých 179. Přímo do Uherského Brodu se ze třetího transportu Cu vypraveného 31. ledna 1943, který byl určen pro místní Židy a pro Židy z okolí, vrátilo 26 lidí z 837 transportovaných. Nacisté pomalu a nenápadně ničili také místní památky se Židy spjatými a to do takové míry, že do dnešní doby se z jedné z největších židovských obcí na Moravě dochoval nový židovský hřbitov, památníky obětem holocaustu a část města, která je dodnes nazývána všemi generacemi Židovnou.

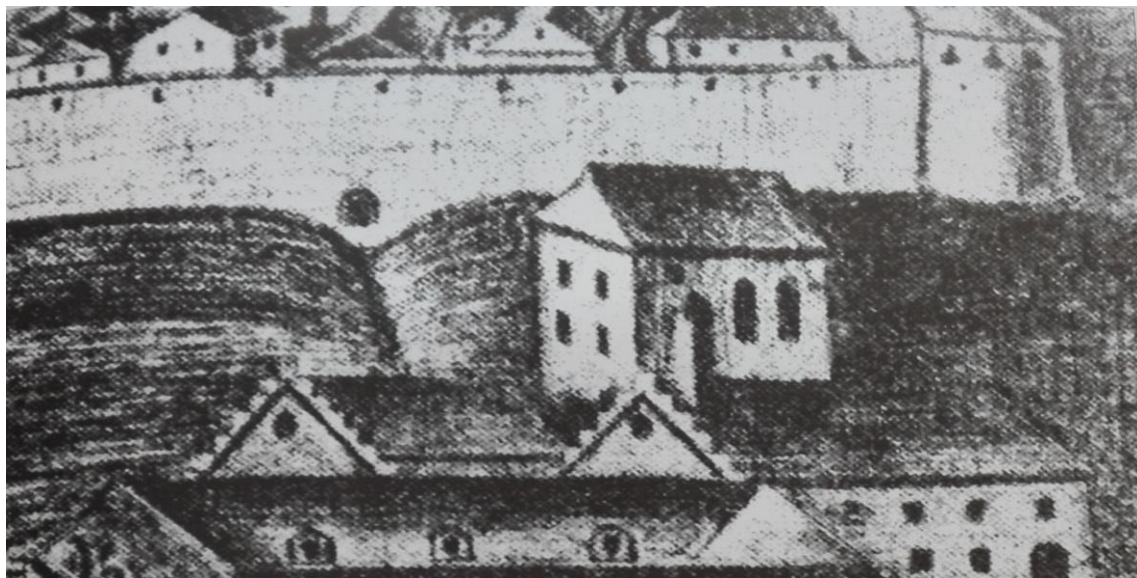
Nedozvěděla jsem se však jen pouhá fakta a k tomu mi napomohl příběh člověka, který kráčel v jejich stopách a provedl mě tak svými prožitky. Myslím si, že je velmi důležitý pohled očitého svědka na celou událost, v tomto případě svědka holocaustu. Právě tito lidé utváří jiný a zároveň jedinečný pohled na celou problematiku. Proto je velmi důležité vést s těmito lidmi rozhovory, aby se tak jejich svědectví uchovala i pro další generace.

Přílohy

1. Uherský Brod, rok 1780, Plán židovského města uvnitř hradeb

2. Uherský Brod, počátek 18. století, Detail předměstské synagogy na olejomalbě

3. Uherský Brod, rok 1683, Město v hradbách při požáru, před hradbami Židovské sídliště

4. Uherský Brod, rok 1941, Barokní synagoga před vypálením nacisty

5. Uherský Brod, rok 1942, Vypálená synagoga

6. Uherský Brod, rok 1942, Ortodoxní modlitebna v židovské čtvrti

7. Uherský Brod, rok 1942, Lázně – Mikve

8. Uherský Brod, počátek 20. století, Starý židovský hřbitov

9. Uherský Brod, Výstražné tabule se zákazem vstupu Židům do městských sadů

10. Uherský Brod, 27. 1. 1943, Odchod uherskobrodských Židů k určenému shromaždišti

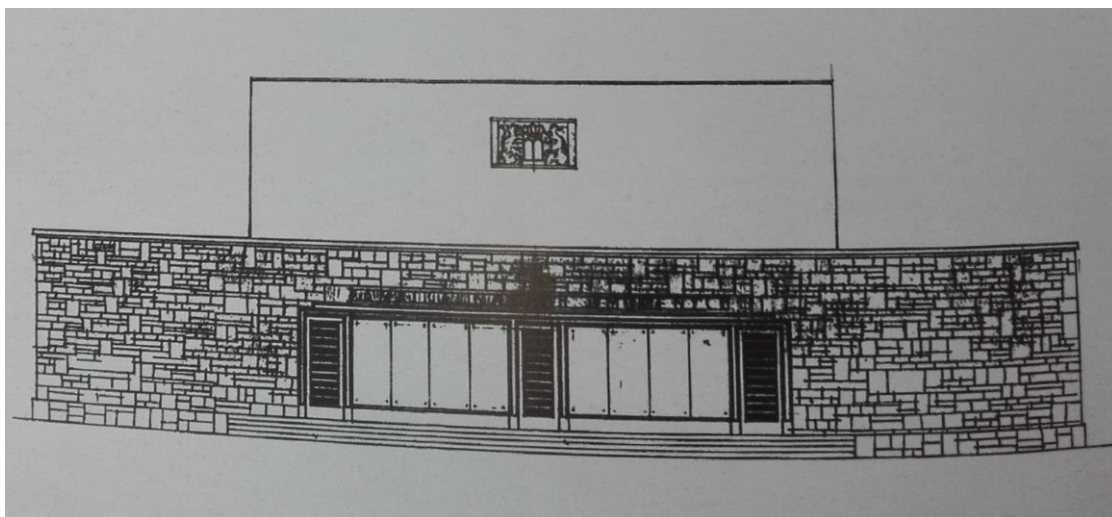

11. Uherský Brod, konec ledna 1943, Židé čekající před budovou gymnázia na registraci do transportu

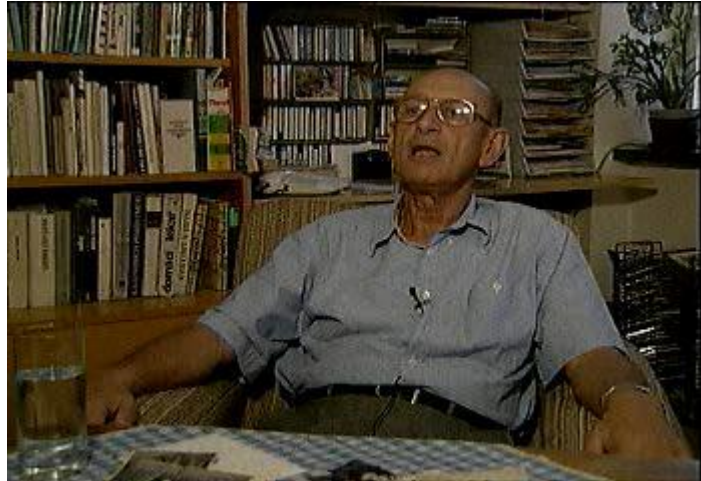
12. Uherský Brod, 27. 1. 1943, Odchod deportovaných Židů na vlakové nádraží

13. Uherský Brod, rok 1945, Nerealizovaný plán poválečné synagogy od Otty Eislera

14. Uherský Brod, prosinec 1970, Bourání židovské čtvrti

15. Brno, 19. 8. 1996, Pan Willy Bock při rozhovoru

16. Brno, 18. 8. 1996, Pan Willy Bock (uprostřed nahoře) se sestrami Lily a Zitou a kamarádem

17. Brno, 18. 8. 1996, Vězeňské číslo pana Willyho Bocka

CODZIENNIE
W GODZ. 8.00-18.00

PRZYJAZD
ZWIEDZAJĄCYCH
NALEŻY
WCZESNIEJ
ZGŁOSIĆ

B O C K Willy ur.9.03.1921 r.Ung.Brod.został przywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu-Brzezince / KL Auschwitz-Birkenau / w dniu 2.02.1943 r.transportem RSHA z getta Theresienstadt.
W obozie został oznaczony,jako więzień numerem 99655.
Ostatni wpis w aktach:
26.01.1945 r.-figuruje na liście transportowej z KL Auschwitz-Birkenau do KL Buchenwald.
Innych danych o w/w brak.
PODSTAWA informacji:
numerowe wykazy transportów przybyłych do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu-Brzezince / KL Auschwitz-Birkenau / ,karta personalna żydów, książka szpitala ,meldunek karny,lista transportowa z KL Auschwitz-Birkenau do KL Buchenwald.
W dalszych poszukiwaniach Muzeum radzi zwrócić się do:
INTERNATIONALER SUCHDIENST
Grosse Allee 5-9
D-34444 A R O L S E N
D E U T S C H L A N D
D Y R E K T O R
mgr Jerzy Wróblewski /

18. Brno, 18. 8. 1996, Informační spis o příjezdu pana Willyho Bocka do Osvětími a o dalším transportu

19. Brno, 18. 8. 1996, Pan Willy Bock při návštěvě Osvětimi I

20. Uherský Brod, 25. 3. 2016, Pamětní deska umístěná na budově gymnázia

Seznam použitých zkratek

UB	Uherský Brod
ŽO	Židovská obec
ŽNO	Židovská náboženská obec
OLR	Oberlandrat
tzv.	takzvaný
např.	například
čp.	číslo popisné
fr.	frank
SS	Schutzstaffel

Seznam literatury

Seznam monografie

ZEMEK 1972 — Metoděj ZEMEK: Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města. Brno 1972

MAREK 1991 — Jaroslav MAREK: Dramata města: dějinami Uherského Brodu a jeho obyvatel. Uherský Brod 1991

KUKULKA / ZEMEK 1969 — Josef KUKULKA, Metoděj ZEMEK: Místopis Uherskobrodská. Olomouc 1969

RŮŽIČKA 1962 — Vilibald RŮŽIČKA: Z doby okupace města Uherského Brodu. Uherský Brod 1962

PETRŮV 2000 — Helena PETRŮV: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941). Praha 2000

KÁRNÝ 1995 — Miroslav KÁRNÝ: Terezińska pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Díl první. Praha 1995

KRAUS / KULKA 1964 — Ota KRAUS / Erich KULKA: Továrna na smrt. Praha 1964

KLENOVSKÝ 2010 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín 2010

KLENOVSKÝ 2001 — Jaroslav KLENOVSKÝ: Židovské památky Moravy a Slezska. Brno 2001

PĚKNÝ 1993 — Tomáš PĚKNÝ: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 1993

TOMEČEK / GAZDÍK / ZPURNÁ 2010 — Radek TOMEČEK / Jan GAZDÍK / Alexandra ZPURNÁ: Uherský Brod očima dobových fotografů. Uherský Brod 2010

SADEK / FRANKOVÁ / ŠEDINOVÁ 1992 — Vladimír SADEK / Anita FRANKOVÁ / Jiřina ŠEDINOVÁ: Židovské dějiny, kultura a náboženství. Praha 1992

Archivní zdroje

Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Vyvlastnění starého židovského hřbitova v Uh. Brodě a rozdělení na stavební parcely, Inventární číslo 721

Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Židovský majetek a průmysl, vyloučení Židů z veřejného a hospodářského života, Inventární číslo 724

Státní okresní archiv Uherské Hradiště — Označování Židů, inventární číslo 723

Moravský zemský archiv v Brně — Archiv města Uherský Brod. Kronika města I. Uherský Brod 1918 – 1948. Inventární číslo 201

Archiv Židovského muzea v Praze — Židovská náboženská obec Uherský Brod 1780-1936. Evidenční list 152

Centrum vizuální historie Malach, Praha — číslo intervia 18877

Článek v časopisu

BRAMMEROVÁ — BRAMMEROVÁ: Židé v Uherském Brodě: Vzpomínka na vypálení židovské synagogy. In Brodský zpravodaj XVI – XVII, 2002

VELAN 2002 — Libor VELAN: Židovské hřbitovy v Uherském Brodě. In: Malovaný kraj: Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka IV, 2002

Ediční řada

FRANKL / JENEŠOVSKÁ 2013 — Michal FRANKL / Julie JENEŠOVSKÁ: Naši nebo cizí?
Židé v českém 20. století. Praha 2013

Diplomová práce

MATĚJÍČKOVÁ 1993 — Jana MATĚJÍČKOVÁ: Holocaust uherskobrodských Židů
v letech 1939 – 1945 (diplomová práce na filosofické fakultě Masarykovy
univerzity v Brně). Brno 1993

Seznam vyobrazení

1. Praha, Archiv Židovského muzea v Praze, Fond Židovská náboženská obec
Uherský Brod, 1780-1936, Plán židovského města z roku 1780, evidenční
číslo 152
2. Zlín, Židovské památky Zlínského kraje, 2010, Detail předměstské
synagogy na olejomalbě z počátku 18. století, 77
3. Brno, Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města, 1972, Město
v hradbách při požáru v roce 1683, před hradbami Židovské sídliště, 145
9. Uherský Brod, Očima dobových fotografií, Výstražné tabule se zákazem
vstupu Židům do městských sadů, 378
10. Uherský Brod, Očima dobových fotografií, Odchod uherskobrodských Židů
k určenému shromaždišti, foto: Vilibald Růžička, 382
11. Uherský Brod, Očima dobových fotografií, Židé čekající před budovou
gymnázia na registraci do transportu, leden 1943, foto: Josef Sedláček, 382

12. Uherský Brod, Očima dobových fotografů, Odchod deportovaných Židů na vlakové nádraží dne 27. 1. 1943, foto: Vilibald Růžička, 383
13. Zlín, Židovské památky Zlínského kraje, Nerealizovaný plán poválečné synagogy od brněnského architekta Otty Eislera, 80
15. Praha, Centrum vizuální historie Malach, pan Willy Bock při rozhovoru, číslo intervia 18877
16. Praha, Centrum vizuální historie Malach, Pan Willy Bock se sestrami Lily a Zitou a kamarádem, číslo interna 18877
17. Praha, Centrum vizuální historie Malach, Vězeňské číslo pana Willyho Bocka, číslo intervia 18877
18. Praha, Centrum vizuální historie Malach, Informační spis o příjezdu pana Willyho Bocka do Osvětimi a o dalším transportu, číslo intervia 18877
19. Praha, Centrum vizuální historie Malach, Pan Willy Bock při návštěvě Osvětimi I, číslo intervia 18877
20. Uherský Brod, 25. 3. 2016, Pamětní deska umístěná na budově gymnázia, vlastní fotografie

Internetové zdroje

4. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos> vyhledáno 21. 4. 2016
5. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos> vyhledáno 21. 4. 2016

6. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos>
vyhledáno dne 21. 4. 2016
7. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos>
vyhledáno dne 21. 4. 2016
8. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos>
vyhledáno dne 21. 4. 2016
14. <https://www.facebook.com/HistorickeFotografieUherskehoBrodu/photos>
vyhledáno dne 21. 4. 2016